

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет
Кафедра української літератури

РАННЯ МАЛА ПРОЗА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА ЇЇ ВИВЧЕННЯ В
ЗЗСО

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 601 групи

Сливка Ірина Іванівна

Науковий керівник:

докт. філолог. наук, проф. **Мельничук Б. І.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ____ від « ____ » _____ 2023 р.

Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Сливка І.І. Рання мала проза Ольги Кобилянської та її вивчення в ЗЗСО. – Рукопис.

Магістерська кваліфікаційна робота за спеціальністю 014 «Середня освіта (українська мова та література)». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

У роботі проаналізовано ранні малі прозові твори Ольги Кобилянської. Робота містить вступ, чотири розділи, загальні висновки та список використаної літератури. У першому розділі проаналізовано проблематику та художні особливості новел "Видиво" та "Людина з народу". У другому розділі подається аналіз прозових творів, написаних у 1887-1897 рр. У третьому розділі здійснено дослідження новел та поезій в прозі, написаних на зламі століть. У четвертому розділі подано план-конспект уроку з української літератури та загальні методичні рекомендації щодо вивчення творчості Ольги Кобилянської у школі.

Ключові слова: література, мала проза, новела, листи, поезія в прозі, художні образи, символи.

SUMMARY

Slyvka I.I. The early prose of Olga Kobylyanska and its study in ZZSO. - Manuscript.

Master's qualification thesis on specialty 014 "Secondary education (Ukrainian language and literature)". Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich, Chernivtsi, 2023.

The work analyzes the early small prose works of the Olga Kobylyanska. The work contains an introduction, four chapters, general conclusions and a list of references. In

the first chapter, the problems and artistic features of the novels "Spectre" and "A man from the People" are analyzed. In the second chapter, an analysis of prose works written in 1887-1897 is presented. In the third chapter, a study of prose novels and poems written at the turn of the century is carried out. The fourth chapter presents a plan-summary of a lesson on Ukrainian literature, and general methodical recommendations for studying the work of Olga Kobylyanska at school.

Key words: literature, short prose, short story, letters, poetry in prose, artistic images, symbols.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

I.I. Сливка

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. РАННЯ НОВЕЛІСТИКА КИМПОЛУНЗЬКОГО ПЕРІОДУ.....	9
РОЗДІЛ 2 . ПЕРІОД 1887-1897 РР.....	15
РОЗДІЛ 3. МАЛА ПРОЗА ЗЛАМУ ХІХ-ХХ СТ.	39
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РАННЬОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ЗЗСО.....	54
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65

ВСТУП

Ольга Кобилянська одна з найяскравіших представниць українського модернізму, що залишила по собі безсмертну спадщину видатних, малих і великих прозових творів. Як і Леся Українка, вона стала ваговою постаттю в українській літературі, збагативши її новим типом жінки та зачіпаючи нову для літератури кінця XIX ст. проблематику. Твори О. Кобилянської не обмежуються питаннями фемінізму – це роботи справжнього майстра слова. Вони є відображенням широкого спектру рефлексій письменниці, для якої місце жінки в суспільстві було ваговою проблемою життя і творчості. У малих жанрах проявляються вагомі навички О. Кобилянської, як майстра художнього слова. Особливим контрастом на фоні традиції української літератури XIX ст. виявляє себе художнє новаторство письменниці. Різноманітне багатство кольорів насичує твори О. Кобилянської. За допомогою багатой колористики, письменниця тонко відображає глибокий психологізм своїх героїв, викликаючи у читача певні асоціації з кольоровою гамою картин природи, вона проводить певні паралелі між відчуттями своїх персонажів та художніми образами природних явищ та пейзажами. Творчий доробок О. Кобилянської є великим надбанням української модерної літератури. Він вражає глибиною зображення життя як інтелігенції, так і простих селян, своєю художньою досконалістю та високою ідейністю. Ранні малі прозові твори становлять потужний масив і засвідчують вхід у світ української літератури талановитого прозаїка, новатора з великими амбіціями та індивідуальним стилем.

Твори О. Кобилянської є об'єктом дослідження таких українських і зарубіжних вчених як: Я. Мельничук, Б. Мельничук, С. Кирилюк, О. Бабишкін, Л. Білецький, В. Врублевська, Ю. Мулик-Луцик, Л. Ожоган, М. Павлишин, Н. Томашук, В. Вознюк, С. Дігтяр, О. Зуєвський, І. Іваньо, Л. Матусяк, Д. Павличко, П. Филипович, В. Бельченко, Т. Гундорова, М. Денисенко,

Л. Жижченко, С. Павличко, М. Антохій, З. Гузар, І. Дзюба, С. Пригодій, О. Слоньовська та ін.

Рання мала проза О. Кобилянської є широким полем діяльності для вивчення світогляду письменниці, її ставлення до реалій дійсності, до суспільства і місця жінки в ньому. Розгляд ідей, мотивів Ольги Кобилянської дає змогу більш детально розглянути філософію людського буття через призму бачення письменниці.

Метою наукової роботи є аналіз умов написання, проблематики, художніх образів, жанрово-стильових особливостей малої прози трьох періодів життя письменниці: кимполунзького, 1887-1897 рр. та на зламі XIX -XX ст.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- дослідити сторінки життєпису Ольги Кобилянської;
- дослідити епістолярій письменниці;
- проаналізувати критичні праці про творчість Ольги Кобилянської;
- проаналізувати жанрово-стильові особливості ранніх прозових творів;
- проаналізувати систему художніх образів;
- проаналізувати проблематику ранніх новел;
- подати методичні рекомендації щодо вивчення ранньої малої прози Ольги Кобилянської в ЗЗСО.

Об'єктом дослідження є твори: "Видиво", "Людина з народу", "Природа", "Жебрачка", "У св. Івана", "Аристократка", "Він і Вона", "Impromptu phantasie", "Мати Божа", "Valse melancolique", "Час", "Банк рустикальний", "Мужик", "Битва", "Некультурна", "Поети", "Покора", "На полях", "Під голим небом",

"Балаканка про руську жінку", "Там зірки пробивались", "Самітно мені на Русі", "Сліпець", "Сумно колишуться сосни", "Через море", "За готар", "Доля", "Мої лілії", "Ідеї", "Думи старика".

Предметом дослідження є умови написання, композиційні особливості, система образів та проблематика ранніх малих прозових творів Ольги Кобилянської.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань застосовувались такі методи: біографічний, порівняльний, психологічний методи, та комплексний аналіз.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю комплексного дослідження ранніх малих прозових творів, адже у багатьох працях дослідники зачіпають вибрані твори або узагальнено описують ранній період творчості.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше здійснено спробу комплексного дослідження жанрово-стильових особливостей та проблематики усього масиву ранніх новел, нарисів та поезій в прозі Ольги Кобилянської. Також у роботі подано методичні рекомендації щодо вивчення творчості Ольги Кобилянської на уроках української літератури.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати можуть слугувати додатковим джерелом для інших наукових досліджень творчості Ольги Кобилянської.

Практичне значення. Матеріали роботи можуть бути використані вчителями-словесниками на уроках української літератури в ЗЗСО та в різних формах проведення позакласної роботи.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 69 сторінок, список використаних джерел містить 40 позицій.

РОЗДІЛ 1. РАННЯ НОВЕЛІСТИКА КИМПОЛУНЗЬКОГО ПЕРІОДУ

Кимполунг – мале провінційне містечко, що на території теперішньої Румунії. Наприкінці XIX ст. його населення складали переважно румуни, євреї, німці та нечисленні українці. Родина Кобилянських жила тут у період 1875-1891 рр. Тут майбутня письменниця закінчує чотирикласну початкову німецьку школу, а також кілька місяців навчається у вчительки українки. У формуванні її читацьких смаків велику роль відіграють старші брати Максиміліан та Юліан. Хлопці навчаються у Чернівцях і дістають для своєї сестри твори німецьких класиків. Особливе враження на письменницю справила творчість німецької письменниці Марліт.

У цьому, оточеному горами місті, Ольга Кобилянська у 1880 р. завершує роботу над своєю першою німецькомовною повістю "Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини". У Кимполунгу О. Кобилянська знайомиться з Августою Кохановською та Софією Окуневською, а через неї з вже на той час відомою громадською діячкою та письменницею Наталею Кобринською. У 1883 р. з під пера з'явилась ще одна німецькомовна повість "Доля чи воля". Дослідники вважають цю повість "найпомітнішим твором" початку 80-х рр. У 1885 р. письменниця закінчує роботу над повістю "Картина з життя Буковини", у цьому ж році з'являється новела "Видиво". Твір написано на прохання Н. Кобринської для альманаху "Перший вінок". Але через боязнь конфіскації твір не був туди включений, а О. Кобилянській порадили надіслати іншу новелу. Цією новелою стала присвячена А. Кохановській "коротка фантазія" "Людина з народу". Жоден з цих творів так і не увійшов до "Першого вінка". Також у 1886 р. з'являється німецькомовна повість "Вона вийшла заміж", що згодом, у 1891 р., була перероблена українською мовою під назвою "Людина".

"Видиво" – перша алегорична новела О. Кобилянської. Вона написана у листопаді 1885 р. Новела складається з двох умовних частин. В центрі подій

чоловік і жінка без індивідуальних рис та імен, закуті в металеві кайдани. Вони блукають темним лісом, мріючи звільнитись від кайданів.

Фігури в кайданах представляють "Любов" та "Життя", вони йдуть "тернистою стежкою" до теж алегоричної фігури "Волі", яка вказує що за їхню неволю відповідальна "Сила обставин". Самотній жінці, яку пара зустрічає на своєму шляху відведена роль провідника. Показавши парі події у розкішному палаці, вона виголошує істину, що надає картині нового значення. Виявляється, їх кайдани – це не устрій, що пригноблює, а "влада обставин".

У новелі головним персонажем поряд з образами чоловіка, жінки, старої жінки, що схожа на валькірію, є природа. Дубовий ліс, струмок, цвіркун та соловей, символічні образи ночі, зірок пісні, тиші, брязкоту кайданів – вони витворюють алегоричне тло, яке ще не раз зринатиме в творчості О. Кобилянської. Новела переконує у винятковій здатності увиразнювати передчуттєвий елемент, що присутній уже в експозиції.

Перша картина – похмурий пейзаж з меланхолійною експресією: "Там угорі, на небі, здавалося, плакали зорі, горіли холодні проблиски місячного світла" [16, с. 105]. Пейзаж олюднений, він свідчить про романтичні поривання авторки. А от картина лісу в другій частині вже дещо інша: "Могутній, похмурий, нерухомий дубовий ліс стояв закам'янілий, притихли високі трави, квіти. Старі, дуже давні смереки простягали свої зелені руки до неба, ніби благали допомоги, просили Бога, щоб він зняв прокляття болю, яким обдарував, мабуть, землю ще в перших її дрімотах могутній злий демон" [16, с. 105]. У цій частині персоніфікація переходить межі стильового прийому, все зображення от-от стане казковим.

"Видиво" – постає перед читачем апокаліптичною картиною з візіями двадцятого століття: "Кругом ходили, бігали, танцювали, кружляли люди, наче в

такт дивної музики. Одні з тих, що проходили біля постаті, схожої на мумію, цілували механічно золотий хрестик, а інші, побачивши скорчене від старості створіння, відверталися з огидою від цього єства... / Люди в палаці фей мали стомлений і знесилений вигляд, та проте, на диво, вони не спочивали, якась особлива сила була в безглуздох звуках, які лунали по цілому палацу і гнали людей, наче якась невидима сила. Тих, що намагались противитись цим звукам, стояли, схрестивши руки, немов прикуті, й з рішучим протестом і зухвалістю дивилися на ту, що грала, – тих розбивала вщент одноманітна, без кінця пливуча маса і жорстоко їх топтала" [16, с. 108].

У розв'язці ми бачимо дисонанс відносно другої частини, натомість вона співвідносна з першою частиною новели. Важливим символом у творі є золотий хрест, що в одноплщинному трактуванні може сприйматись як спрямованість тексту проти релігії. Дослідник М. Павлишин говорить про "критичне ставлення до релігії" у творі. Письменниця зображує релігію як перешкоду науковому та соціальному прогресові.

Попри схвальні відгуки новела не потрапила на сторінки "Першого вінка". У щоденниковому записі від 9 березня 1886 р. О. Кобилянська пише: "Зося каже, що моє "Видиво" чи так звана "Алегорія", сподобалася, її звуть поступовою, та оскільки вона спрямована проти уряду й релігії, бояться давати до друку, щоб її не конфіскували" [14, с. 98].

Новела "Людина з народу" написана 11 травня 1886 р. в с. Димка, з щоденникових записів від 14 травня 1886 р. відомо, що первісні назви твору "Голубка і дуб" та "Йоганнес". Фантазію О. Кобилянська присвятила подрузі Августі Кохановській, яка проілюструвала новели письменниці "Природа", "Некультурна", "Битва", "Під голим небом" та ін.

Критика стверджує, що фантазія написана в "марлітівському стилі" й може трактуватись як декларація ідей народоловства та відданості митця народові. О. Кобилянська ніколи не приховувала своє захоплення творчістю німецької письменниці Марліт. Письменниця навіть писала листи до неї, а також переклала з німецької повість Марліт "Секрет старої панни". В багатьох щоденникових записах О. Кобилянської зринає ім'я письменниці Марліт. Запис від 27 липня 1884 р.: "Господи, дякую тобі від щирого серця, що мені полегшало на душі. Мене вже не переслідує та ідея фікс, я вже не тиняюся, мов очманіла, що так низько впала через свої думки, я знов почуваю себе молодою. І це теж я завдячую Марліт, своїй улюбленій, обожнюваній Марліт. Я всоте перечитала її "Таємницю старої мамзель". Мені аж легше стало дихати. Ох, ця дивовижна, цнотлива, шляхетна фея або ж незіпсована мужня Кетхен Мангольд з "Будинку радника комерції" Марліт! Так, це той твір, що відроджує пригнічену жіночу душу. Боже мій, до чого я себе довела? Що подумав би про мене "професор" або доктор Брук, або його Кете?.. Я жахлива... Я ніяк не можу стягтися, щоб купити ці твори, всі вони коштували б десь 25 франків. Марліт іще жива, але вже дуже стара. Якби я знала її адресу, то написала б їй" [16, с. 42]. Запис від 5 серпня 1884 р.: "Марліт знову зробила мене доброю, і я хочу подякувати їй. Хочу також написати новелу, в якій буду рівнятися на Марліт. У мене якийсь незвичайний настрій. Я все думаю про новелу, яку хочу написати" [14, с. 43].

"Людина з народу" і за ствердженням самої авторки, й у всіх класифікаціях дослідників відноситься до жанру фантазій. Головна пояснювальна теза твору знаходиться у його назві, бо безпосередньо в сюжеті нема ні людей, ні народу.

Головна героїня – сіра пташина, голубка, яка втекла з голубника, бо там були лиш птахи інших кольорів, білі або чорні. Після втечі пташка мешкає в прекрасному парку, насолоджується життям, та згодом її "проганяють з раю" і

вона опиняється під кроною "плебея-дуба". Голубка й дуб створюють прекрасний і щасливий союз.

Тут, як і у "Видиві" бачимо образи природи: лісу, ночі, парку, дуба-велетня, вітру, смереки та ін., але вони не наділені глибшою символікою, їхня алегоричність простіша, вона приховує авторську спробу вибудувати певні опозиційні ряди (ліс / парк, сила дуба-плебея / слабкість тропічних дерев, сонячне проміння / місячне сяйво тощо). Критика відчитала твір однозначно, вбачаючи в образі голубки митця, який знаходить захист серед народу. В контексті пошуків тем, образів, власного авторського стилю він видається небезпідставним. Але у щоденникових записах письменниці можна знайти свідчення про пошуки багатою і вразливою натурою дзеркал, в яких відбивався би внутрішній світ, і з'ясовувалась власна винятковість, небуденність на тлі середовища, можливість бачити себе саму, особливу, не схожу на інших. Саме на цьому акцент у "Людині з народу": "Вона вилетіла з голубника. Лише вона. Всі там були ніжні, сніжно-білі або темні, їх пір'я ясно виблискувало на сонці. Тільки вона була сива. Вона різко відрізнялася від своїх товаришок, яких всі пестили" [16, с. 109]. "Голубка", повиснувши високо в повітрі, з'ясовує для себе переваги "верхів" і "долин", дикого природного притулку (лісу) і великого красивого парку.

Новела сентиментально-романтична, з піднесенням пафосом. У ній проглядається програма творчих пошуків, яка реалізується на сторінках майбутніх творів.

Загалом кимполунзький період заклав фундамент творчого доробку Ольги Кобилянської. У Кимполунзі письменниця більше уваги приділяла великим прозовим формам, написавши чотири повісті: "Гортенза, або нарис з життя однієї дівчини", "Доля чи воля", "Вона вийшла заміж" та "Картина з життя Буковини". Фундамент малої прози складають новела "Видиво" та коротка фантазія "Людина

з народу", котру авторка присвятила своїй вірній подрузі, художниці Августі Кохановській. Молода авторка привідкриває завісу власного внутрішнього світу, підіймаючи у своїх творах проблеми та запитання, що турбують письменницю. Повісті й новели цього періоду є репрезентацією не лише внутрішнього світу людини, О. Кобилянська розгортає на сторінках творів різноманітні барви й світу природи Буковини.

РОЗДІЛ 2 . ПЕРІОД 1887-1897 РР.

Багато дослідників творчості О. Кобилянської вважають саме 1887 р. початком її "поважної" творчості.

У 1888 р. Ольга Кобилянська почала роботу над "Царівною", а у 1889 р. з сім'єю переїжджає до с. Димка. У липні цього ж року їде до Болехова на відвідини Н. Кобринської, багато цікавиться діяльністю І. Франка та М. Павлика, восени 1890 р. знайомиться з ними особисто. Завершує роботу над "Людиною", що має присвяту Н. Кобринській, та пропонує її до друку журналу "Правда", але отримує відмову. Згодом надсилає твір до журналу "Зоря". Письменниця вказує на власну приналежність до феміністичного руху та окреслює свої поривання до творення української літератури.

1891 рік вважається переломним для Ольги Кобилянської, вона з родиною переїжджає до Чернівців, тоді ж вперше виходить друком повість "Царівна" у журналі "Народ". Через великий обсяг твір не друкувався повністю, але вона привернула увагу Лесі Українки. Своїми враженнями від "Царівни" вона ділиться з М. Павликом у листі від 16 березня 1891 р., Леся Українка робить детальний аналіз багатьох моментів у повісті, підмічає зв'язок з творами Жорж Санд і називає О. Кобилянську "писателькою нової школи, неоромантичної". У 1893 р. О. Кобилянська допомагає чеському фольклористу Франтішку Ржегоржу збирати зразків народного мистецтва та одягу Буковини для музею в Празі. Ф. Ржегорж натомість знайомить письменницю з культурою свого краю. У 1894 р. в журналі "Зоря" друкується повість "Людина", яку позитивно сприйняли критика та читачі. Також О. Кобилянська долучається до зборів "Товариства руських жінок" м. Чернівці, і виступає з доповіддю "Дещо про ідею жіночого руху". У цей час О. Кобилянська пише новелу "Valse melancolique" німецькою мовою.

1895 рік вважала межовим на життєвому шляху Ольги Кобилянської Леся Українка: "вона стала нарешті визнаним членом сім'ї в малоросійській літературі" [34, с. 146]. Саме у 1895 р. буковинська письменниця завершила роботу над "Царівною" та почала працювати над повістю "Земля" (1901), Цього ж року відбулось знайомство з Осипом Маковеем. Згодом він напише нарис "Ольга Кобилянська" й у 1896 р. оприлюднить його в травневому випуску "Буковини". "Царівна" друкується у газеті протягом травня - серпня. Повість також була видана окремою книжкою з переднім словом О. Маковея та з присвятою матері Марії з Вернерів Кобилянській. О. Маковей зробив великий вклад у становлення О. Кобилянської як української письменниці. У 1896 р. в газеті "Буковина" друкуються твори "Битва" і "Що я любив", а в журналі "Зоря" нарис "У св. Івана".

Загалом до малої прози періоду 1887-1897 рр. належать твори: "Природа" (1887), "Жебрачка" (1887 або 1888), "У св. Івана" (1890), "Аристократка" (1891), "Він і Вона" (1892), "Impromptu phantasie" (1894), "Мати Божа" (1894), "Valse melancolique" (1897), "Час" (1895), "Банк рустикальний" (1895), "Мужик" (1895), "Битва" (1895), "Некультурна" (1896), "Поети" (1897), "Покора" (1897).

Новела "Природа" була написана німецькою мовою у 1887 р. Її створенню передувала робота письменниці над оповіданням "Без щастя", яке було завершено у вересні 1887 р., новела вперше вийшла друком німецькою мовою на сторінках штутгартського журналу "Die Neue Zeit" у 1895 р. під назвою "Natur. Erzählt aus dem ukrainischen Leben". У 1901 р. вона увійшла, разом з творами "Битва" та "Некультурна", до німецької збірки творів О. Кобилянської "Kleinrussische Novellen". Завдяки зусиллям Т. Турнерової збірку було видано в 1906 р. в Празі чеською мовою під назвою "Maloruske novels". Українською мовою "Природа" вперше побачила світ у Чернівцях окремим виданням в рамках серії "Універсальна бібліотека" у 1897 р. за сприяння Д. Лукіяновича.

У творі оповідь ведеться від третьої особи, котра показує події одразу з трьох ракурсів. Перший ракурс – це переживання дівчини, котра в горах зустріла гуцула й підкорилась його вроді та мужності. Другий ракурс – це переживання юнака, що зустрів вродливу панну, одночасно схожу на відьму й на святу, і закохався в неї. З третього ракурсу читач сприймає прочитане як приклад парадоксальної історії кохання на тлі інших історій.

"Природа" означена самою О. Кобилянською як новела. Але жанр твору за різними ознаками коливається між двома жанрами: новелою та оповіданням. На думку дослідника І. Денисюка, оповідання складається з нанизування епізодів, натомість, новела – це заглиблення в один епізод. У новелі автор бере для аналізу один момент життя, таким чином, він може в ньому показати більше психічних переживань, ніж в оповіданні. Також І. Денисюк називає "Природу" "верлібром у прозі". У новелі авторка зображає кілька епізодів, але лише в одному епізоді – зустрічі головних героїв, найглибше занурює читача. Цікавим є те, що у жанрі новели зазвичай відсутні докладні описи. У "Природі" ж перша частина розпочинається з портрету героїні, друга – з портрету героя. Хоча їх портрети не деталізовані.

Фрагментарним є текст новели, це стосується і змісту, і структури. Імена героїв відсутні, як і мотивація їх вчинків, сам текст уривчастий, з неповними і називними реченнями. За рахунок детального опису предметів гуцульського одягу, опис юнака більш докладний, ніж опис дівчини. Епізод знайомства з героєм є новелою в новелі. Це розповідь оповідача, але вустами учасника події – хлопця. Оскільки він розповідає про подію неначе сам собі, розповідь ллється ніби емоційний та уривчастий потік свідомості. Далі, очима юнака, бачимо більш розширений портрет героїні. У головних образів є паралелізм, що в поєднанні з метафоричністю та фрагментарністю є стилістичною ознакою новели. При знайомстві з образами дівчини та юнака спостерігається статика зображення,

паралельний показ героїв, і лише у другій частині "Природи" зображення перестає бути статичним: зустріч головних героїв, рефлексії юнака, прийняття рішення більше не зустрічатись. Діалог, який відбувається між юнаком та дівчиною окреслює полярність їх характерів. Дівчина – поміркована та вдумлива, юнак – повна протилежність. Т. Гундорова висловлює думку про те, що не лише характери але й бажання героїв є полярно протилежними: "чуттєвість юнака звернена до жіночого тіла, об'єкта його бажання. Дівчина натомість приголомшена красою "великанських, порослих лісом верхів гір", "пралісів", величчю, якій віддавалася цілою своєю істотою"[8, с. 37].

У багатьох творах О. Кобилянської жіночі образи морально вищі над чоловічими образами, і "Природа" – не виняток. Текст новели просякнутий психологічним вираженням підсвідомого, авторка зображує сильне інтуїтивне начало головних героїв. Це яскраво проявляється у висновку хлопця, коли він, зіставляючи всі свої підсвідомі осяяння, робить висновок, що дівчина відьма. В мікросвіті головного героя ми бачимо всю складність людського світу: "оманлива краса дівочої зовнішності, забобони, в які гуцул щиро вірить, невідповідність почуттів до голосу здорового глузду. Певний злам випадає на долю юнака і знищує його надії на одруження з дівчиною, цей злам світового масштабу для свідомості юнака. Саме через подібні повороти як жанровий різновид новела рідко буває "історична", "суспільно-побутова", найчастіше основна увага у творі зосереджується на вчинках та окремих подіях життя героїв" [26, 285].

Отже, у "Природі" новелістичний початок: узагальнений не деталізований портрет героїні, її характер розкривається через вчинок. Далі ж спостерігаємо, як твір набирає ознак повісті: авторка вводить в текст ще одного героя, його опис вже деталізований та розширений. Згодом спостерігаємо, як у діалозі з суддею

розкривається рішучість його характеру. "Природа" знову набуває ознак новели, жанрові ознаки новели присутні і далі у зав'язці та кульмінації.

Новелу "Жебрачка" О. Кобилянська написала орієнтовно в 1887 р. у місті Кимполунг. Про написання твору вона зазначила в автобіографії: "Пригадую собі одну днину. Гарна була й ясна, і я сиділа і щось шила. Нараз зачуваю ніби йойкання, ніби тому щось подібне. Я накинула хустину й вибігла на вулицю. Недалеко нашого мешкання була ще одна вуличка; я зайшла туди й бачу: там сиділа жебрачка, сліпа, молода, з простягнутою рукою... і з цілої своєї слабкої сили кликала о милостиню! Ах, як цей образ вразив мене, як жаль стало мені цієї нещасної. Майже зі слізьми в очах я вернулася бігом додому, подала їй милостиню, а пізніше написала нарис "Жебрачка" [15, с. 136]. Уперше "Жебрачку" надруковано у травні 1895 р. в газеті "Буковина". Німецькою мовою новела побачила світ у віденському щомісячнику "Ruthenische Revue" в 1903 р. під назвою "Die Bettlerin".

Новела відрізняється глибоким психологізмом, перед читачем постає малюнок людської долі, що сповнений трагізму. О. Кобилянська зображує людину з народу, що опинилася без засобів до існування й мусить просити милостиню на вулиці. Також у новелі бачимо образ митця, що сповідує гармонію "верхів" (не "долин"). Він змушений вийти за межі власного світу, аби подати милостиню, але ним не керують благородні помисли він лише хоче, щоб жінка пішла геть. Закінчується новела фразою "Несказанно гидке чувство заволоділо мною" [16, с. 137], ця фраза перегукується зі словами з уст Ніцшевого Заратустри: "Жебраків слід позбутися взагалі! Воістину, гніваєшся, коли подаєш їм, і гніваєшся, коли не подаєш" [22, с. 46].

У своїй автобіографії О. Кобилянська не заперечує впливу Ніцше на свої твори, але протестує щодо надмірності цього впливу, про що стверджувала тогочасна критика: "Василь Сімович написав недавно маленьку критику про мої

письма і казав там, що я начиталася Ібсена і перенесла його вмілою рукою на наш ґрунт. Його і Ніцше. Проти того я рішуче протестую. Щодо Ніцше, то правда, він мене займав своєю глибиною й деякими думками на будуче, але, щоб я вже так дуже віддавалася впливу цього молодого філософа, то ні. Попросту з причин, що не могла його дістати, і деякі місця були мені затуманені. Ібсена я брала заповерховно в той час, коли він був цілком новий — отже, пишучи всі свої дотеперішні твори, я писала їх без впливу Ібсена і Ніцше, хіба що в "Царівну" вкладала деякі його гарні, великі й далекосяглі цитати. Читала би-м його і тепер, але лише по-українськи, та що в нас нема жодних перекладів чогось справді великого — так не читаю" [13, с. 29].

Зустрічаємо дещо відмінне осмислення схожого мотиву в оповіданні Т. Бордуляка "Жебрачка" (1896). На думку Л. Луціва Т. Бордуляк ставить усіх своїх героїв в умови випробування характеру, ґартування моральних цінностей: доброти, милосердя, покори, любові до ближніх, самопожертви.

Оповідання "У св. Івана" написане у 1890 р. О. Кобилянська взялась за написання твору після відвідування 7 липня храмового свята у Сучаві. В основі твору особисті спостереження авторки. Уперше надруковане 1896 р. у львівському журналі "Зоря". Того самого року опубліковано в газеті "Буковина" з приміткою про передрук із "Зорі" та у львівській газеті "Діло". Оповідання за життя письменниці з'явилося в перекладах польською, німецькою та російською мовами — в чернівецькій газеті "Gazeta Polska" від 9 липня 1896 р. та у числі віденської газети "Neue Revue".

Розповідь в оповіданні ведеться від третьої особи. Час дії обумовлено згідно з народним календарем: "день відпусту, день св. чудотворного Івана". Авторка описує в світлих тонах інтер'єр церкви, проте не завжди оптимістично: "В низькім, багато оздобленім нутрі церкви лежала... срібна домовина. В ній спочивало сповите в золотій матерії, мале, немов дитяче... тіло святого. Біля

домовини сидів дяк... із лицем блідо-жовтим, і... виспівував звичайні православні пісні" [16, с. 138]. Одразу вчувається суперечність між храмом і довкіллям, яке його оточує: "В церкві панував сумрак, хоч пора була полуднева», між замкненим простором храму та рухом усередині його: «Штовхалося, тиснулося, топталось, ба дехто боровся, навіть наражаючи життя, щоби лише ближче дістатися до святого" [16, с. 138]. З ошатністю інтер'єру контрастує атмосфера в храмі, в якій опиняються прихожани.

В оповіданні є важливий звуковий образ — церковний дзвін. На тлі дзвону несподівано, від паркого повітря, через скупчення людей, в храмі помер хворий юнак, і серед натовпу зомліла дівчина — люди, що прийшли у храм за зціленням. Цей різкий контраст відбито в образі лірника, і його пісня спонукає дев'ятирічну дівчинку до запитання: "Бабуню, де тота правда?", і відповідь старої: "У Бога..." не задовольняє цікавість дівчинки, що щойно побачила смерть молодого людини на фоні "дивоглядних малюнків" церковних стін.

Новела "Аристократка" написана у 1891 р. Уперше вийшла друком у виданні "Ілюстрований буковинський православний календар на рік звичайний 1899".

У творі авторка зачіпає проблеми гідності та гордості людини, що опинилась в скрутному становищі. Перед читачем постає образ старої жінки-аристократки у період згасання її життя. Жінка не лише за походженням аристократка, а й за вчинками та за духом. На старості їй випало важке випробування, вона мусить вживатись з сином-п'яницею. Однак навіть таке життєве випробування не зламало її силу духу: "Безнастанно навчала дітей, жінок і мужчин... Німб величчя і якоїсь вищості... впливав на ню саму благородно" [16, с. 142].

В "Аристократці" О. Кобилянська подає своє бачення ідеалу жінки. Цей ідеал жінка інтелігентна освічена, у неї високі духовні запити і прогресивні погляди, і щире серце, що здатне на великі почуття. Яскравими рисами головної героїні є жертовність і великодушність, що проявляється й у її ставленні до дітей, адже весь свій вільний час пані присвячує вихованню дітей. Також яскравою рисою характеру героїні є гордість: "Заможніші газдині-селянки, зобов'язані їй до вдячності, приносили їй дещо в дарунок. Вона не приймала. Дякуючи з ласкавістю, котра своєю лагідністю майже мішала, – відсилала все назад" [16, с. 140].

Для жінки важливий зв'язок поколінь, вона береже пам'ять про своїх предків і відмовляється їхати до своєї дочки доживати віку, бо тут могила її чоловіка. Зі спогадів про минуле вона черпає фізичні і моральні сили. Цим підкреслюється і єдність між поколіннями, і важлива роль жінки в історичному процесі, бо вона носій цієї пам'яті "...в найбільшій убожестві, в найбільших злиднях додавали їй спомини про її предків сили і чинили гордою і неподатливою. Доля кепкувала собі з неї, зневажала її, але зламати – зламати не могла" [16, с. 146].

О. Кобилянська не дає аристократці імені, і таким чином її образ вводиться у національний контекст. Письменниця ніби наділяє аристократичними рисами аристократизму всіх українських жінок. Твір наділений і політичним контекстом. Аристократка – емігрантка, яка виїхала за кордон, тікаючи від політичних переслідувань: "Її високі значні кривні полягли почасти як політичні проступники в Росії, почасти – забрала їх холера. Її ж занесла доля, по довгих незвичних борбах, далеко за границю" [16, с. 142]. В цих словах пояснення патріотизму жінки, який вона передала внукові.

О. Кобилянська ескізно, окремими деталями, вписує в долю головної героїні лінію політичної боротьби, адже питання українського патріотизму

турбувало О. Кобилянську, що мало прояв і в художній творчості, і в приватних листуваннях. В одному з листів до Лесі Українки О. Кобилянська пише: "Як то прикро, що ось я, Ви, Леся Українка та багато інших на своїй рідній землі вважаємося чужинцями один одному, бо немає й самої назви "Україна", а є Австрія, Росія, які подерли на шматки ту Україну, як стару онучу. А ми маємо просити чужинця, що заліз до нашої хати, абись дозволив нам пересунутися з одного кутка в другий" [14, с. 159].

Новела "Він і вона" написана у 1892 р., 14 серпня 1895 р. у листі до О. Маковея авторка пише: "Посилаю Вам гумореску. Знаю, що як лиш прочитаєте заголовок, будете сміятися і подумаєте: "Знов Ніцше". Гумореска справді основана на однім з цитатів його, і о нім згадка в ній частіше. Не знаю, чи заголовок може остатися німецький, переведіть його або і оставте по-німецьки, робіть, як хочете. Так само в гуморесці пару слів олівцем писаних німецьких речень, котрі я не знала порядно перевести. Будьте ласкаві перевести їх на руське. Єсли будете мати часу і прочитаєте її, так напишіть мені пару слів. В кожному разі, прошу Вас, не обіцяйте собі з сеї повістки нічого. Я писала її "для себе" (ще давніше) і більше для розривки, бувши раз слабою і дуже згірченою, і не застановлялася, пишучи її над тим, що буде друкуватися. Одна з моїх наймиліших товаришок, котрій я читала сю гумореску, казала "Dies ist ein schönes Selbstportrat" ("Це гарний автопортрет" (нім.). - Ред.). Може бути, що і Вам насунеться подібна думка, однак мені би було прикро, наколи б і Ви так думали. Я сховалась би найрадше і перед сонцем, щоб не звертати на себе увагу, а не то брати себе за героїню" [15, с. 278]. Новела вийшла друком у 1895 р. в тижневику "Неділя"— додатку до газети "Буковина".

О. Кобилянська робить спробу поглянути на жінку чоловічими очима, авторка відгадує судження чоловіка на місце і роль жінки в суспільстві. Головний герой за національністю німець. Можливим поясненням цієї деталі може бути

посилання до німецького філософа Ніцше, адже у тексті твору часто зустрічаємо цитування його слів.

Епіграфом до твору слугує уривок з праці "Так говорив Заратустра": "Людина є щось таке, що його треба побороти" [22, с. 38]. Носієм ідей ніцшеанства в новелі є Вона. Але розуміння епіграфу, еволюціонує через зміни у життєвому досвіді. У розумінні жінки, що постійно зайнята думками про хворобу, вислів трактується як неминучість смерті: "Чоловік - то щось таке, що його треба побороти, - каже той Заратустра. Не знаю, але думаю так часто над сим реченням, а тоді кажу собі звичайно: "Мене поборе смерть" [16, с. 152]. Та як завдяки йому з'являється надія на життя, слова з епіграфа вже мають інше значення: "Чоловік, справді, щось таке, що його треба побороти <..> Як то він казав? "Сю недугу поборемо напевно". Він сказав се так по-доброму і так щиро, що я йому вірю. Все наново мушу застановлятися над його словами. Отже, я ще можу жити! Жити!.. жити!.." [16, с. 154].

В уста героїні вкладено власні висновки авторки про те, що людина має в собі бороти свою стереотипну свідомість, щоб мати новий погляд на світ навколо.

Твір має динаміку дій, що тягнеться від роздумів двох незнайомих людей до їх зустрічі і подальших заручин. Чоловічий образ також динамічний. Він еволюціонує від ворожих роздумів про жінок: "З бабами не хочу жодного діла мати, абсолютно жодного! Се народ примхований, вибагливий, повний самолюбства <.> В поглядах ограничений, дитинний - що ж мені з ним, з сею мозаїкою чуття? Впрочім, одна - як друга" [16, с. 148], до лірично-сповідальних мотивів: "Тепер я вже знаю, що мені нема без неї життя, що моя сила без неї є нічим, що без неї не можу жити!" [16, с. 168]. Письменниця вказує на проблему обмеження свободи жінок: "як тяжко бути нині жінчині цілковитою і свобідною людиною, бути лиш для себе як та квітка, як та зоря" [16, с. 156], тому спочатку

Вона сприймає шлюб як несвободу. Та досвід взаємної закоханості змінює її думку.

О. Драган вважає, що героїні О. Кобилянської виходять заміж, бо не можуть здійснити свої сподівання, самотійно здобути гідне становище в суспільстві. Тому письменниця не описала жіночого образу, щасливого без подружжя та материнства. Оскільки композиція новели побудована як монологи-роздуми протилежних статей Він і Вона є рівноправними образами.

Отже, О. Кобилянська, спираючись на філософську концепцію Ніцше, розмірковує над реалізацією жінки в суспільстві. На думку письменниці шляхом до цієї реалізації є самоусвідомлення жінкою своєї ідентичності, освіченість, а також рівноправний шлюб.

Нарис "Impromptu phantasie" датується орієнтовно 1894 роком. Уперше надрукований у 1895 р. у львівському журналі "Зоря". У двох листах до Василя Лукича О. Кобилянська згадувала про надсилання твору й бажання побачити його надрукованим на сторінках цього видання. Німецькою мовою твір вийшов того ж року у тижневику "Wiener Mode": "Мій нарис "Phantasie Impromptu" вийшов вже в німецькій", пише авторка в листі до О. Маковея від 17 вересня 1895 р. Увійшло до прижиттєвих збірок письменниці "Покора" (1899), "Твори. Т. I: Покора й інші оповідання" (Харків, 1929).

«Impromptu phantasie» позначено як нарис самою О. Кобилянською. Рисами такого художнього жанру передбачено зображення конкретних людей, дійсних фактів та подій. Можливо, таким чином письменниця підкреслює автобіографізм твору. Оповідь ведеться фрагментарно. Головна героїня розповідає про "минулі літа і одну людину, як була іще дитиною".

Відомо що музика займала вагоме місце в житті Ольги Кобилянської. Вона писала: "Музику люблю пристрасно, і вона має на мене дуже сильний, майже

потрясаючий вплив" [16, с. 56]. Критики зазначають, що "Фантазія-експромт" є одним з найкращих і найзагадковіших творів видатного композитора-романтика Фредеріка Шопена. Композитор закінчив твір у 1835 р. Але світ почув його у 1855 році, вже після смерті автора. Літературознавці висловлюють думку, що літературна і музична "Impromptu phantasie" мають багато спільних рис: назва твору, однакова кількість частин (5), циклічність і градація фразування в нарисі збігаються з малюнком злетів і падінь у творі композитора.

Оповідання "Мати Божа" написане у 1894 р. німецькою з назвою "Die Mutter Götter". В листі до В. Лукича від 11 листопада 1894 р. О. Кобилянська пише: «Матір Божу» написала я недавно і посилаю її прямо до "Зорі" [16, с. 269]. В іншому листі до В. Лукича від 15 грудня 1894 р. письменниця робить детальний аналіз окремих фраз новели, яку він, очевидно, допрацьовував як редактор, та наводить розлогі пояснення німецькою мовою, окреслюючи важливі моменти в тексті. О. Кобилянська також наголошує: "Пишучи що-небудь, я мушу завше головні точки писати по-німецьки, опісля обробляю собі їх вже по-руськи. Шукаючи за руськими виразами - гублю думки" [16, с. 270-272]. Твір уперше надруковано 1895 р. в журналі "Зоря". Також він увійшов до прижиттєвих збірок О. Кобилянської "Покора" (1899), "Твори. Т. 1: Покора й інші оповідання" (Харків, 1929).

У творі авторка торкається проблеми митця і суспільства, громадського і особистого, а також проблеми свободи творчості. В образі головної героїні відчитується високе євангельське втілення матері в скорботі, вона, незважаючи на "несказаний біль", опікує принижених, викинутих життям на смітник.

На думку Т. Гундорової, "Мати Божа" є "класичним зразком сецесійного кічу". Це певною мірою програмний твір періоду творчості 1887-1897рр. передовсім у сенсі його спроектованості в творчість наступного періоду. Дослідник творчості О. Кобилянської З. Гузар вважав, що у новелі поєднуються

всі тенденції, всі характерні ознаки О. Кобилянської як митця слова. Не викликає сумніву й глибока релігійність письменниці, що від новели "Мати Божа" до роману "Апостол черні" все глибошала.

Нарис "Час" написано в першій половині 1895 р. Уперше надруковано 1895 р. в газеті "Буковина". Увійшло до прижиттєвих збірок письменниці "Покора" (1899), «Твори. Т. I: Покора й інші оповідання» (Харків, 1929), "Аристократка и другие рассказы" (Москва, 1911). Новела перекладена болгарською мовою й опублікована 1924 р. в часописі "Вестник на жената".

Авторка веде оповідь від першої особи, що згадує як на фоні мальовничої природи гір, зустріла стару пастушку. Між оповідачкою і жінкою зав'язується діалог, до якого згодом приєднується ще незаміжня дочка старої на ім'я Іллінка. Через цей діалог О. Кобилянська викладає свої міркування щодо швидкоплинності життя, ролі шлюбу в житті жінки, думки про те, як змінюється ставлення до цих речей з віком.

Нарис "Банк рустикальний" з'явився на світ в першій половині 1895 р. в селі Димка на Буковині. Уперше українською мовою надруковано 1895 р. в літературному додатку до газети "Буковина" – місячнику "Неділя". Німецькою мовою оповідання вперше побачило світ 1893 р. у віденському журналі "Neue Revue" під назвою "Rustikalbank".

У творі О. Кобилянська зачіпає дуже важливу проблему знищення селянського господарства на Буковині банками. Твір побудований на основі реальних подій. У період 1880-1900 рр. знищення малих селянських господарств було поширеним явищем. Леся Українка окреслила жанр твору як "ескіз".

Головний герой твору опиняється в становищі маргінала, поза власною волею. Справжнім персонажем виступає земля, котра є причиною його розпуки, а природа (виття вітру) та поодинокі хатина, що трапилася по дорозі додому,

доповнюють межеве становище, в якому він опинився: "Надворі стояв пізній осінній вечір, і зимний острій вітер гнав і вив полями. Далеко й широко виднілася лише свіжорозорана земля, і десь-не-десь мала сільська хатина" [16, с. 186].

Новела глибоко реалістична і за темою, і за способом зображення подій. Усі образотворчі засоби мають реалістичний характер і несуть високе функціональне навантаження. Оскільки увага читача зосереджується на внутрішньому стані героя, О. Кобилянська дуже стисло, за допомогою лише двох деталей створює портрет чоловіка: "закрив від грубої праці покривленими пальцями лице, від жури зморщинами пооране" [16, с. 186].

Пейзаж у новелі так само виписано лаконічно: "Надворі стояв пізній осінній вечір, і зимний гострий вітер вив і гнав полями. Далеко і широко виднілася лише свіжорозорана земля, і десь-не-дьми мала сільська хатина" [16, с. 186]. Ці рядки наділені символічним звучанням, адже відтепер життя гнатиме Петра шукати притулку в світах.

Нарис "Мужик" датується першою половиною 1895 р. Уперше надруковано 3 (15) серпня 1895 р. в газеті "Буковина" За німецьким оригіналом уперше побачило світ 1902 р. у віденському журналі "Neue Revue" та в часописі "Zukunft" під назвою "Bäuerling".

Оповідь ведеться від імені чоловіка, що вирізняє нарис серед інших творів. Головний герой русин, що пригадує випадок, котрий відбувся з ним в товаристві польських дам. Побачивши серед військових, що ступали маршем по вулиці, шкутильгаючого солдата, чоловік згадує труднощі власної служби у війську. Панянки ж, побачивши солдата, ледь не висміюють його. Змальована ситуація демонструє глибоку прірву між світом польських дам та чоловіком.

Новела "Битва" написана в грудні 1895 р. німецькою мовою. На початку 1896 р. за німецьким текстом О. Кобилянська переклала текст українською.

Поштовхом до написання стало захоплення красою гір, багатогодинні прогулянки в ліс та побачені картини вирубування карпатського лісу в околицях Кимполунга. "З одної з таких дальніх прогулок я привезла з собою з великого лісу здобуток, "Битву", котру бачила я власними очима, перебувши більше, як день, у лісах, де зрубували ліс, і де мала нагоду бачити боротьбу робітників з столітніми великанами, соснами та смереками, й подивляла фізичну красу і сприт одних та опір та масштат природи з другої сторони, між тим як від поодиноких, що залишилися тут і там, нетиканих, тонко гнучих ялиць ішло несене вітром жалісне скрипіння й уявлялося моїй, тоді молодій душі, мов плач полишених вдовиць. Довший час носила я ту картину живої природи в душі, доки не настала хвиля, де я кинула її на папір" [14].

Про історію постання новели згадується і в автобіографічному оповіданні "Доля", в основу якого лягли взаємини О. Кобилянської та О. Маковея: "Сиділа сама на маленькій веранді і гляділа в ясну освітлену ніч. Перед її душею виринув він... якийсь такий ясний... і зі своїми очима, що так її мучили, і вона собі з ними ради дати не могла. В її груді розігралася якась пісня. Дивні, смутні, а zarazом прегарні, пречисті почування! [...] Другого дня пішла в ліс і взяла папір і олівець із собою. І почала там в зеленій глибині, де ніхто, ніхто не заходив, писати яку-то річ. Про зелень і красу, і велич лісу, і про те, як залетів у них предивний птах якийсь білий.. І досі в неї тоті нотатки є... Потім поїхала дальше в гори і те, що відчувала про "білого птаха", і те, що бачила тут, то все разом витворило новелу, котра сталася пізніше його найулюбленішою поезією: "Битва"..." [16, с. 446].

Про "Битву" О. Кобилянська пише в одному з своїх листів до О. Колесси, наголошуючи на особливій для неї ролі природи: "Тішить мене, що слідите за розвитком мого "таланту", - таких знайомих в мене нема багато, і тому тронули мене Ваші щирі слова. Отже, Вам подобається "Битва"? Пишучи її, я була майже переконана, що на неї не зверне ніхто уваги. Звичайно - де "він і вона", там і

більше принади для публіки; але для мене посідає природа стільки чару, що вистачає мені і без людей" [14, с. 225]. У листі до Ф. Ржегоржа від 24 лютого 1898 р. О. Кобилянська повідомляла: "Я споминалам Вам, що один з моїх довших нарисів "Битва" має друкуватися в берлінській часописі "Gesellschaft". Недавно писав мені новий редактор того ж місячника, що нарис той подобався йому незвичайно, що буде його дуже радо друкувати, і запросив йому все нове, що буду писати, посилати. Се мене дуже задовольнило. Місячник "Gesellschaft" є один з найпоступовіших і найліпших німецьких часописів, і з руських літератів я перша, що пише zarazом по-руськи і по-німецьки" [15, с. 328]. Уперше твір вийшов друком у квітні 1896 р. на сторінках газети "Буковина".

"Битва" є пейзажно-психологічною новелою, в якій описується знищення карпатського лісу. Природа схожа на громаду людей, яку очолюють старці – дерева-велетні, вони мають потрапити під сокиру першими. Перед загрозою всі лісові мешканці згуртовуються. Рослини намагаються закрити собою шлях перед лісорубами, щоб захистити велетнів. На лоні карпатських гір розгортається справжнє поле битви людини з природою. Та сили виявляються нерівні, людина – переможець. Важкі тіла дерев вантажать у вагони. Природа омиває їх дощем. Свідок трагедії – місяць неначе збільшується від жаху перед побаченням.

Буденна картина з вирубкою лісу в інтерпретації О. Кобилянської перетворюється психологічно-чуттєву картину апокаліпсису. Персоніфікація вмираючої природи і душевні терзання авторки поєднуються в одне ціле. Новела є результатом важкого особистісного реагування на подію з реального життя. Критика часто висловлює тезу про конфлікт між цивілізацією та природою. Але також у творі має місце й внутрішній конфлікт у душі авторки. Словесними ідентифікаторами внутрішніх переживань є трагізм теми твору, лексеми з негативною семантикою (розпука, смерть, сум), зображення похмурих кольорів, розлогість синтаксичних контекстів, мінорний лад. На описи знищеної природи

письменниця проектує своє "Я". У "Битві" поєднання імпресіоністичної поетики з "мистецтвом кричати" витворюють симбіоз дисонансів гармонії водночас.

"Рожі" Написано в 1896 р. німецькою мовою. Про цей твір О. Кобилянська писала О. Маковою у листі від 6 травня 1898 р.: "Посилаю Вам «Рожі». Вони не подобаються мені більше. Роздумайте собі добре чи їх подати до "Вісника", щоб Вас не збештали за них". [16, с. 343] Уперше надруковано в "Літературно-науковому вістнику" в 1898 р. разом з "Акордами" під спільною назвою "Поезії в прозі" в авторському перекладі з німецької мови. Німецькою мовою вперше опубліковано у 1904 р. у віденському журналі "Ruthenische Revue" під назвою "Rosen". Польською мовою побачив світ 1899 р. у виданні "Monitor".

"Рожі" водночас є новелою і казкою. Роль оповідача у творі виконує образ тиші: "З їх упадку тиша, що довкола панувала і все у себе приймала, зложила казку про долю рож" [16, с. 211].

Письменниця в образах трьох троянд зображає три жіночі долі: "Темно-червона... горіла пурпурою. Розцвіталася розкішно, упоювалася сама собою; принаджувала до себе і ждала неспокійно. // Блідо-рожева... ще перед кількома хвилями була пуп'янком, а тепер... розцвілася і виглядала так, якби сама з себе стала такою пишною, коли... все ще була пуп'янком. Вона була повна поетичного прочуття... Ніжна і запашна і несказанно непорочна, сперлася вона на темно-червону рожу і несвідомо допоминалася, аби її взяти в обійми. // Біла... Обтулена свіжими зеленими листками, вона тонула в собі, а проте чула, що живе... Та рожа звисала геть поза край склянки" [16, с. 446]. Цікавим є художній образ вітру що вривається в кімнату до квітів, ніби життєві обставини вриваються в долю людини. У творі персоніфіковані образи близькі до алегорії, О. Кобилянська майстерно з ніби непримітного натюрморту витворює ліричну алегорію.

Поезія в прозі "Що я любив" Датується 1896 р. Уперше твір надруковано 25 грудня 1896 р. (6 січня 1897 р.). в газеті "Буковина".

На перший погляд видається, що твір є опоетизованим описом захоплення чоловіка красою жіночих рук, адже у першій частині перед нами постає статичний опис. Однак у другій частині з'являється динаміка, О. Кобилянська розгортає перед читачем історію жіночої самодостатності й сили та чоловічого розчарування.

Новела "Некультурна" написана в грудні 1896-го року. О. Кобилянська відводила цьому творові особливе місце у власній творчості, наголошуючи: "З новел утримую за найлуччу "Некультурну", де виводжу з життя вибраний тип малоруської гірської людини - себто гуцулку" [15, с. 217]. В автобіографічних листах до С. Смаль-Стоцького "Про себе саму" письменниця зазначає: "'Некультурну' знала я особисто, і ніяк не могла побороти охоти написати про ту чудову жінку, вірну, чисту дитину природи, що, мов сестра омерік, поміж котрими проживала, жила, розвивалася. Коли вмирала, бажала собі мене бачити вповідали мені люди, окружаючи її в той час, да на жаль, я жила тоді в Чернівцях і не знала, що моя гірська Татка згасла" [15, с. 238]. Леся Українка в листі до О. Кобилянської з захопленням відгукувалась на новелу: "Вірте чи ні, а ми зеленої Буковини більше прагнемо, ніж паризької вистави, надто як начиталися вашої "Некультурної". Що то за пишне оповідання, ота "Некультурна"! Я не вмію розказати Вам, яке чудове враження справила рона на мене. Які тиши, які пейзажі! В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі, і завжди мені його бракувало в нащому письменстві. Щодо самого характеру Параски, то, даруйте, я не отодівалась від австрійської русинки такої щирості і одваги, з якою змальований і самий тип, і ситуації; читаючи, я раз у раз покликувала в думці: "Браво, панно Ольго! Es lebe die Kunst! Es lebe die Freiheit!" ("Хай живе мистецтво! Хай живе свобода!" (нім.)"

[33, с. 160]. Про красу гір в околицях Кимполунга, де О. Кобилянська гуляла разом з Лесею Українкою, вона писала в листі до О. Маковея: "Сьогодні перед полуднем ходили-сьмо між Рунг і Магуру і обі найшли, що там прегарно...[.] Представте собі, з Магури зрубують дерева, саме найкращі, аж мене серце заболіло, як побачила такі велети на землі. [..] Рунг стоїть ще не тиканий, але хто його знає, що він собі гадає, бачачи, як її нищать. Завтра поведу Лесю деінде. Їй дуже Рунг подобається. [..] На Рариві ще сніг, але нім ми на нім станем, а ми мусимо на нім сього року бути - сніг згине. У вівторок вертаю додому. Ходили-сьмо і до гуцулки Параски, але її хатка була зачинена, і я не знаю, що з нею" [15, с. 482-483]. Новелу вперше надруковано 1897 р. в газеті "Буковина".

"Некультурна" – твір з широкою проблематикою. Головна героїня – гуцулка на ім'я Параска, що уособлює найкращі риси свого народу. Авторка вводить у текст багато нераціонального, містичного: віщі сні, ворожіння та символи. Параска має віру у те, що її доля визначена заздалегідь чекає на своє щастя, що їй колись передрік старий дід. У творі часто зустрічаємо предмети ніби позареального світу, що супроводжують героїню на шляху містичної подорожі Параски. В образі місяця відчитуємо символ світла, позитиву. До слова Параска ставиться, як до дієвої сили.

Загалом Ользі Кобилянській вдалось створити новелу, збагачену пригодницьким елементом, багату на фольклорно-міфологічні елементи, а образ головної героїні вводить в українську літературу тип жінки з елементами емансипованості.

Нарис "Поети" написаний в селі Димка 31 липня 1897 р. Про написання твору О. Кобилянська розповідає в листі до О. Маковея від 1 серпня 1897 р.: "Посилаю Вам свою наймолодшу "приму", про котру хтіла я, власне, так дуже вчора з Вами поговорити. Написала я її в останніх двох чи трьох днях, саме по прочитанню Ваших артикулів чи статей про з'їзд літератів. Написалам її по-

німецьки, бо занедбала ся посліднім часом дуже в руськїм і прийшлося би було мені нетерпеливитися, на чім терпить найбільше праця. Прошу Вас дуже прочитайте роботу дуже уважно; се тому, що я важила словами, пишучи її; а, по-друге, вона в формі діалога, і можна, читаючи її в манускрипті, легко помилитися; тим більше, що особи суть лише знаками означені: + і -. А тепер приходить найважніше. (Тепер мушу вже до Вас по доброму говорити). Если праця подобається Вам, але лише в тім випадку, то, прошу Вас дуже-дуже ладно, переведіть її на руське і видрукуйте. Се я до русинів пію і німцям ледве чи придасться; хіба, може, задля самого способу писання. Если би Ви то могли (хтіли!) так само і в тім роді перевести, як воно писано, було би "пенкно"! Я брала кожне речення на слух, щоби виходило музикально, і воно повинно би і в руськїм ладно бути, але я того не втну" [15, с. 298-299]. Також про нарис О. Кобилянська зауважила в своїй "Автобіографії": "Він характеризує положення малоруських поетів і єсть тенденційний. Зразу був він написаний по-німецьки і в формі діалога, однак д-р Ів. Франко, перекладаючи його на нашу рідну мову, поставив його просто в формі нарису" [15]. Нарис вперше надруковано 1899 р. в "Літературно-науковому вістнику".

"Поети" — фантазія з неоромантичними рисами. Авторка веде оповідь від першої особи із сповідальною інтонацією та багатством художніх деталей. Сповідальний тон подекуди межує з сарказмом та іронією: "Се зовсім особливе чуття, зовсім особлива приємність, зовсім особлива розкіш, яку справляє нам любов поета. Вона пригадує запах фіалок і те щастя, що зачароване в старовинних казках. Та всього того юрба не може уявити собі. А юрбою, тупоумною юрбою є в мені всі ті, що не шанують і не чтять поета ... Тупоумна, груба юрба! Вона не стоїть того, щоб красота хоч раз пройшлася по її оселях, щоб хоч раз вповні обернула до неї своє чудове лице і показала їй щось викінчене! Тьфу на тупоумну

юрбу, що не шанує своїх виборців... Богів землі... Коханців моєї поранкової душі!" [16, с. 249-250].

В творі О. Кобилянська, через Ніцшеанську концепцію трактування творчого процесу, викладає своє бачення мистецтва, що відбувається у взаємодії діонісійського та аполлонівського начал.

Новелу "Valse melancolique" написано в 1894 р. німецькою мовою. Українською мовою новела перекладена наприкінці 1897 р. У листі до Ф. Ржегоржа О. Кобилянська пише: "Найновіша новела моя, а властиво, фрагмент "Valse melancolique", писаний в грудні минулого року, - друкований в першій випуску "Літературно-наукового вісника", котрий, мабуть, маєте" [15, с. 316]. У листі до О. Маковея від 10-13 січня письменниця висловила незадоволення від публікації твору: "В "Valse melancolique" стільки друкарських похибок, що я мало не плакала, а артистку, котра прецінь не була славною русинкою, перехрестили на Ганусю (в оригіналі - Анюта, це ім'я збережено в російському перекладі. Ім'я Гануся відповідне для файної покоївки, до наївної молоденької попадаючи або до якої-небудь ідеальної селяночки, але не до артистки модного стилю! Взагалі воно противне вже своїм звуком до цілого настрою праці" [15]. Про важливість новели для самої письменниці свідчать рядки з листа до О. Маковея від 17 лютого 1898 р., де вона викладає власну позицію щодо жіночих образів у літературі й ставлення до них сучасників: "Те все, що Ви пишете про "Valse melanc[olique]", інтересне тільки і чую голосу публіки, що від Вас. Щодо Франка, то він для мене не авторитет, для мене авторитети німці, в котрих не виробляв для мене ніхто реклами, котрі мають цілі багатства матеріалу і мають в чім вибирати, а проте приймають мої письма; я туди тепер звертаюся, хоть не думаю відвертатися від русинів. Наші русини шукають зараз у себе таких типів і дивуються зараз, що межі ними нема яко небудь "царівної" Анюти, Софії - і т. д. Однак думаю, що моя заслуга се та, що

мої героїні витиснули вже або бодай звернуть на себе увагу русинів що побіч дотеперішніх Марусь, Ганусь і Катрусь можуть стати жінки європейського характеру, не спеціально галицько-руського. Правду сказавши, голоси такі не мають на мене жадного впливу, і я буду далі писати, як наказує мені голос моєї вдачі" [15, с. 321-322]. О. Кобилянська задумувала створити й інший твір - як протизвагу сумовитому настрою "Valse melancolique" – "Valse brillante". Про це вона писала у листі до О. Маковея 21 лютого 1898 р.: "Відтак – саме тепер за рік –перешлю Вам для "Вісника" «Valse brillante", можете мене за слово взяти. Се є тепер моя перша задача" [15]. Ще в одному листі до О. Маковея від 25 липня 1900 р. знову зринає намір написати "Valse brillante": "Маю його в душі зовсім скомпонованого, лише тло темне. Треба мені ясного настрою, і потім він вийде brillante. Я себе знаю. Ви мені допоможете до того настрою, а як він "Valse", вийде пишній, so damit es auch im Berge erklingt - nicht nu rim Tale" ("...то щоб він зазвучав і в горах, не тільки в долині" (нім.), я його Вам посвячу. Напишу над ним великими буквами "Присвячую медведєві". [...] А в "Vals'i" я вкладаю всю веселість моєї душі, побачите. Я хочу, щоби він вийшов, як дрібонький клейног...[...] Хіба що втру, то не напишу його - або як за одну ніч посивію" [15, с. 352]. Твір так і не побачив світ. Очевидно, на це вплинули життєві обставини та подальші взаємини з О. Маковеєм. "Valse melancolique" вперше надруковано 1898 р. в "Літературно-науковому вістнику". За первісним німецьким автографом уперше опубліковано в 1904 р. в журналі "Ruthenische Revue".

У творі авторка створює три образи галицьких інтелігенток, мисткинь. Оповідання вирізняється високим ступенем автобіографізму. У ще одному листі до О. Маковея авторка пише: "Прочитали-сьте «Valse melancolique» і знаєте історію мого життя. Се моя історія. Більше не кажу нічого" [15].

У новелі О. Кобилянська зображує три типи жінок. В образі Марти бачимо жінку з серйозним ставленням до сімейних цінностей: "Ти є вже вродженою

жінкою і матір'ю... Ти – ще неушкоджений новітнім духом тип первісної жінки" [16, с. 255]. Самопожертвою Марта створює необхідні умови для творчих поривань Ганусі, людини мистецтва, що відгукується на поклик таланту. В образі Ганусі відчитується дещо свавільна натура. Дівчата по-різному сприймають появу Софії. Марта оточує дівчину материнською турботою, Гануся об'єктивізує її. Зовнішність Софії авторка описує як не привабливу, адже дівчина відсторонилась від світу і догляд за собою їй не цікавий. Однак пізніше розкриваються цікаві деталі поведінкові деталі, що в Софії волосся мов у графині, а її постіль гарна біла і тонка, дівчина спить наче царівна.

О. Маковей стверджував, що в новелі письменниця представила три жіночі натури – "простодушну", "відважну" та "сентиментальну". Цікавою є роль інтер'єру в новелі, адже він є важливою складовою психологічних портретів героїнь.

Загалом "Vals mélancolque" можна вважати епогеем письменницьких роздумів про категорії щастя та гармонії, новела уособлює своєрідне життєве та мистецьке кредо і важлива не лише для розуміння висвітленої гендерної проблематики, а й для кращого розуміння духовного портрету авторки.

"Покора" написана у травні 1898 р. Історію написання твору та його первісну редакцію письменниця викладає в листі до О. Маковей від 8-9 жовтня 1897 р.: "Се не вигадка, а правда. Се було в маю сього року, пане Маковей, около 10-ї години перед полуднем. Надворі було все золотом облите і тепло. Я була в мами в покоїку і чесалася. Нараз чую і виджу - під вікном стоїть молода циганка могла мати найбільше 20-22 років, з нею двоє дітей, дівчатка 4-6 років, - і жебрала. [...] Від тижня, майже 5 місяців пізніше, стоїть мені те дитиня знов перед душею. А може, вже і довше, як від тижня. Чую знов той м'ягонький поцілуй під рукавом на руці. І бачу його в дрантивій одежині, його голівку малу, оповиту в хустину неозначеної барви... личко смагляве, нерегулярних рисів, і великі,

блискучі щасливі очі! - розкішно щасливі! І я би знов хтіла, щоби воно прийшло. Але не тепер. В маю, як все розцвітеться, як сонце розсиплеться золотом і як ластівки позлітаються. Щоб прийшло. Тогди... я б підняла його високо, високо вгору, а відтак дала би йому крейцер, щоб воно мене знов поцілувало. Але не в рукав. В самі уста нехай би поцілувало мене, своїми дрібонькими теплими непорочними устоськами... оксамитними братками тими пречистими - (я ніколи в життю не цілувалася з ніким) - раз і другий, і третій, а відтак нехай би собі полетіло... мушка тота золота. Але воно не прийде. Поплило хто знає куди... і не прийде. І виросте з нього така сама пальма, як його мати.. висока, тоненька... з сумно закресленими очима - і буде коритися. Вивчиться складати руки наохресті кланятися низько-низенько за шмати" [15, с. 304-306]. У листі О. Кобилянська точно передає основні стильові особливості та настрої майбутнього твору. Уперше надруковано 1898 р. на сторінках "Буковини".

Т. Гундорова стверджує, що момент поцілунку у новелі в уяві артиста розкривається з еротичною атмосферою, і пояснює: "Такі еротичні фантазії на тлі невинности самої Кобилянської зрозумілі, оскільки в цей час вона глибоко захоплюється Маковеем. Дитячий "поцілунок в губи" - антитеза "покорі матері" [8, с. 114].

Період 1887-1987 рр. для Ольги Кобилянської був надзвичайно плідним як на життєві події, так і на зразки малої прози. Наслідуючи модерну традицію до художнього осмислення дійсності, О. Кобилянська майстерно застосовувала багатий інструментарій зображально-виражальних засобів й наділяла свої новели глибоким психологізмом. У підсумку це привело до появи розгалуженої системи образів, нових типів персонажів, цікавих композиційних особливостей у зразках малої прози.

РОЗДІЛ 3. МАЛА ПРОЗА ЗЛАМУ XIX-XX СТ.

Період на зламі XIX-XX ст. для О. Кобилянської був наповненим активною творчою діяльністю та суспільним визнанням, зокрема як вагомої постаті для наступного покоління українських письменників. На життєвому шляху письменниці спіткали багато змін та суперечностей.

С. Павличко стверджує, що 1898 р. був багато в чому етапним для української літератури. У 1898 р. було засновано Видавничу Спілку, вийшов перший номер "Літературно-наукового вістника", святкування на честь століття "Енеїди" тощо. Цей час багатий на події і для О. Кобилянської, котра бере активну участь у популяризації української літератури і співпрацює з австрійськими й німецькими періодичними виданнями ("Die neue Zeit", "Ruthenische Revue", "Die Gesellschaft", "Wiener Mode", "Die Zukunft" та ін.), провадить активне листування з багатьма діячами культури, знову відвідує Болехів та Львів, долучається до пошанування І. Франка, продовжує роботу над повістю "Земля", пише рецензію на твір "Залісся" О. Маковей. У березні 1898 р. у домі О. Кобилянської гостює Микола Міхновський. У 1899 р. Ф. Ржегорж сприяє появі в енциклопедії "Словник Отто" статті про О. Кобилянську, для "Літературно-наукового вістника" О. Маковей пише розвідку "Ольга Кобилянська" та її фантазія "Поети", "Людина" вийшла окремим виданням у редакції "Буковини", а у львівській Видавничій Спілці друкується перша прозова збірка "Покора". Леся Українка, перебуваючи в Берліні, читає збірку та через М. Павлика пересилає листа О. Кобилянській. Після цього між письменницями зав'язується листування.

У 1899 р. в О. Кобилянської гостював етнограф Ф. Ржегорж, а в серпні того ж року вона вперше побувала у Києві, де взяла участь у XI Археологічному з'їзді, письменниця знайомиться з М. Старицьким, М. Коцюбинським, М. Лисенком, відвідує могилу Т. Шевченка, їде на Полтавщину, погостювати в родини Косачів.

Леся Українка у 1899 р. перед Київським літературно-артистичним товариством виступає з рефератом "Малоруські письменники на Буковині", в якому зокрема представляє творчість О. Кобилянської. Згодом реферат вийшов друком у "Буковині".

У 1900 р. О. Кобилянська, починає листування з Петко Тодоровим, котрий захоплюється її творами та українською літературою загалом. На початку квітня 1901 р. О. Кобилянська завершує роботу над "Землею". 26 квітня цього ж року в оселі письменниці гостює Леся Українка, а 22 травня організовано вечір на честь Лесі Українки, разом з О. Кобилянською вона мандрує буковинськими селами й наприкінці травня їде до Кимполунга.

У червні 1901 р. О. Кобилянська у листі до О. Маковея робить пропозицію жити разом, відмова О. Маковея багато у чому визначила творчі пріоритети письменниці. Згодом в О. Кобилянської знову гостює Леся Українка. За рекомендацією поетеси О. Кобилянська вирушає до Відня де знайомиться з лікарем та письменником І. Липою, котрий запрошує письменницю співпрацювати з М. Вороним. У цей час письменниця починає роботу над повістю "Через кладку", читає багато скандинавської літератури, цікавиться спиритизмом, має намір підготувати доповідь про М. Метерлінка.

У 1902 р. "Літературно-науковому віснику" вийшла друком повість "Земля" а також оповідання "Самітно мені на Русі", новели "Восени", "За готар" та "Через море" й нарис "Сліпець". У 1903 р. з ініціативи М. Вороного друкується альманах "З-над хмар і з долин", до нього входить поезія в прозі О. Кобилянської "Мої лілії".

З 5 по 19 червня 1903 р. до Чернівців знову завітала Леся Українка, а згодом приїздить П. Тодоров, на прохання якого О. Кобилянська пише автобіографію. Також письменницю відвідують О. Луцький, Б. Лепкий та словенець Леопольд

Ленард, який перекладав її твори словенською мовою та написав рецензію на "Землю". Також у 1903 р. О. Кобилянську спіткають важкі випробування: лівобічний параліч, недуга та хвороба матері. У 1904 р. завершує роботу над повістю "Ніоба", з присвятою доктору Фрідріхові Маєру, що опікувався станом здоров'я письменниці.

Малі прозові твори періоду зламу століть є найрізноманітнішими в творчому доробку О. Кобилянської в жанровому та ідейно-тематичному плані. А саме: "На полях", "Під голим небом", "Там зірки пробивались", "Самітно мені на Русі", "Сумно колишуться сосни", "Балаканка про руську жінку", "Через море", "Сліпець", "За готар", "Доля", "Мої лілії", "Ідеї", "Думи старика".

Нарис "На полях" написаний 4 квітня 1898 р. В основі сюжету лягла реальна історія, що згодом знайшла продовження в "Землі", а перед тим згадується в "Царівні". Про публікацію твору німецькою мовою О. Кобилянська згадує в листі до О. Маковея від 6 травня 1898 р., вказуючи також про намір перекласти твір українською мовою: "Нині дістаю два числа "Neue Revue", де знаходиться мій нарис «Auf den Feldern" (той, що хочу його Вам післати), але такий скорочений, і стільки слів в нім перемінено на якісь шаблоніві, що я по перечитанні його просто казилася; був їм задовгий і вони по-швабськи, чей же, Schubakkord, в котрий я, звичайно, вкладаю есенцію, опустили. Сто раз воліли би були мені роботу назад відослати, ніж таке наробити. [...] Сей нарис була би мені інша часопись прийняла. Добре, що маю ще перший манускрипт дома, затримала-м на всякі випадки. З того переведу Вам нарис, а відтак пішлю Вам враз з надрукованим" [15, с. 341]. Українською мовою вперше твір побачив світ 1898 р. в "Літературно-науковому вістнику".

Цього ж року О. Кобилянська пише "Акорди". Про твір вона згадує у листі до О. Маковея від 6 травня 1898 р.: "... се якогось роду поезія, котру я охрестила "Акорди", бо не знала, як назвати її. Се я одного вечора, в пальмову неділю,

написала. Вони одного тону (мала на увазі поезію в прозі "Рожі", з котрою надсилала "Акорди"), і вони не є до друку. Се я лиш так собі написала, бо не могла ані на музику піти, ані запитися. Се справді річ настрою, бо нині я б за ніщо в світі не вдала таке" [15, с. 343]. Твір вперше надруковано в 1898 р. у "Літературно-науковому вістнику". "Акорди" один з творів, який у свій час розкритикував у своїй знаменитій статті „В поисках новой красоты. Заметки читателя” Сергій Єфремов.

"Під голим небом" написано в 1900 р. В своїй "Автобіографії" 1903 року О. Кобилянська пише: "...написала я кільканадцять нарисів, з котрих утримую за найліпший нарис, чи, властиво, малюнок: "Під голим небом". Я писала його чорно-білими красками і з наклоном до містицизму. Не знаю, як його публіка привітала, мені залежить мало на голоснім суді маси, але товаришам моїм він припав до вподоби. Він єсть вже надрукований на німецькій мові і виданий з ілюстраціями" [15, с. 216].

Новелі дала добру оцінку Леся Українка: "Ваше "Під голим небом" дуже мені сподобалось. І не тільки мені, а всім нам. Се високопоетична річ і до того ж оригінальна" [33, с. 194-195]. Твір вийшов друком у 1900 р. в "Літературно-науковому вістнику". Німецькою мовою новела уперше друкувалась у віденському виданні "Österreichischer Arbeiter-Kalender" у 1904 р. під назвою "Unter fereim Himmel".

«Під голим небом» є цікавим зразком української малої модерної прози. Недарма твір високо оцінила Леся Українка. Складається враження, що нарис "Під голим небом" вирізняється серед доробку О. Кобилянської. Новела, на думку Л. Полякової, вирізняється винятковістю образів-персонажів. Дослідниця стверджує, що авторка в творі зачіпає проблему екзистансу і тому твір стає "симфонічним", "символістським", таку думку важко заперечити, особливо, що

стосується музики, адже відомо як надихала і багато значила музика для письменниці.

Л. Полякова також вважає, що новела написана під враженнями О. Кобилянської від закінчення зими, адже дата завершення твору 25 березня 1900 року. Перед читачем постає зимовий пейзаж з притаманними йому чорно-білими кольорами. Авторка змальовує пейзаж неба, птахів на білому тлі, поля. Складається враження ніби пейзаж змальований з натури або ж на тлі свіжих вражень. На лоні природи виступає центральний образ твору – рудий кінь. О. Кобилянська мала особливе ставлення до природи, яке завжди втілювалось у художніх творах. В листі до О. Маковея від 15 червня 1899 року письменниця переповідає подію, що вразила її: "Під гору тягнув якийсь кінь велику фуру цегол. Добру вагу насадили на нього, бо в нього понабігали на чолі і по боках голови грубі жили, ніздрі розширились...і він з напруженням тягнув. Я все думаю, коли бачу таких коней, що цілком так виглядають, як сильно працюючі люди ..." [14, с. 189]. Фрагмент листа частково пояснює, чому саме образ коня присутній у творі, і наділений найкращими рисами на противагу родині. Це частково пояснює, чому письменниця бере до уваги саме образ кобили і зображує її одним з головних героїв та наділяє найкращими рисами: "була інтелігентна і вдячна...батога ненавиділа. Знакомство з ним уважала за грубу ганьбу" [16, с. 310], протиставляючи родині.

Образи природи у структурі нарису є засобами психологізації навколишнього простору, що створюють необхідний психоемоційний фон. На змальованому пейзажі авторка створює психологічну напругу й розкриває психологічну сутність героїв твору. Стан тварини співставляється з дещо пригніченою з песимістичними тонами природою, яка мусить докладати зусилля, щоб пробудитись після затяжного зимового сну. Авторка застосовує багато яскравих художніх засобів для опису у творі сніжної бурі, вимальовуючи картину

передчуття смерті героїв, що от-от замерзнуть. Виділяючи психологічні моменти, авторка наголошує: "Якийсь вітер почав злегка глузувати собі. Змішався з гострою, мов огонь пекучою, студенею і розпочав гульню [...]. В польоті спинявся час від часу, кружав у дикій, несамопитій пустоті на однім місці й кидав високо клубами снігу стовпом угору... Краплі звуку дрібних дзвінків розплакалися" [16, с. 315].

Хата родини ідіотів стоїть відчужено від села, немов "старий, спорохнявілий, ніким не тиканий гриб [...]". Далеко-широко від лісу жодної душі – лише бліда німа рівнина" [16, с. 310]. У ній перед нами постає образ "конаючої матері". Авторка робить акцент на тому, що людина намагається проходити через жахи смерті, обираючи ізолюватись від світу. Створюючи образ зимового, смертоносного вихору, письменниця не просто викладає опис могутності природної стихії, а й вкладає в нього чітко окреслений філософський зміст – розкривається метафізична проблематика життя і смерті: "Лісом гнав дикий глухий шелест...ломилося сухе гілля, мов о нього отиралося щось...а відтак наближалася ніч. Недобра, нечувана ніч. Вихор не уставав. Зимно, як вогонь, в'ялило все, а він так і розносив собою..." [16, с. 314]. Простір хати розгортається захистом від надокучливості навколишнього світу. Момент порушення цілісності цього простору вітром, який є уособленням смерті, веде до загибелі. О. Кобилянська майстерно передає фізичний стан на межі між життям і смертю описуючи ліс, гілля якого "широке й зелене, листя чорне й блискуче" [16].

В образі лісу письменниця візуалізує позаземний світ. Авторка не подає детального опису загибелі родини, акцентуючись натомість на відчуттях коня. Страх смерті детально репрезентовано очима тварини : "Дикий ляк запанував над нею. Їй здавалося виразно, що, замість кулака, настановилася там за нею на санках чорна, недвижна, кінчаста купа, стає чимраз тяжчою й давить заодно на її хребет. Щось чужого почула на санках, і те чуже мусила тепер везти. Ясний

інстинкт, що проводив її досі, почав покидати її. Очі почали іскритися, ніздрі розширятися. Ціла довга грива наїжилася, миттю скочила сполохана вбік, а потім почала утікати" [16, с. 315]. Завершує трагічну колізію виразний та майстерний штрих, який демонструє перемогу смерті: "Надранком бій устав. Запанувала тупа тишина. [...] Небо прибралося в сіру барву і потонуло в жалібну задуму" [16, с. 319]. Образ собаки доповнює трагічну картину: "скавуліла й вила, а очі іскрилися предивним світлом. Піднімала голову й оповідала. Ждала два дні... не їла... не бачила живої душі. [...] Гавкала неспокійно, болісним, роздразнюючим голосом, то знов шаліла, простягаючи лапи до руденької" [16, с. 319].

Поезія в прозі "Там звізди пробивались" написана у 1900 р. До написання твору О. Кобилянську спонукала подорож на Наддніпрянську Україну, і відвідини міста Гадяч. Враженнями від поїздки О. Кобилянська поділилась з В. Стефаником у листі від 31 серпня 1899 р. : "Не можу сказати, що мені тут подобається; страшно широкі поля, степи безграничні. Почуваю себе не раз як без опіки. Се, певно, тому, що я зросла в горах і все звикла вгору до чого-то молитися. Тут, здається, розпаношилась і розжилась туга вповні. По тих широких степах. І вона обгортає, здається, все і всіх" [15, с. 425]. Твір уперше надруковано в "Православному буковинському календарі на 1901 рік".

У творі авторка змальовує протистояння образних стихій степу та ріки. В протистоянні завуальовано глибокий психологічний підтекст. Степ є алегорією на духовно обмежену людину, що не може усвідомити і сприйняти розмаїття життя. Річка на противагу має багатий і глибокий внутрішній світ. Авторка змальовує образ річки опоетизовано, в рядках твору відчитується особиста прихильність до неї авторки. Вірний друг річки, ліс виступає символом моці й довговічності, дає пораду: "Виступи з себе, розіграйся та залий цілий степ широкий, щоб знав, що і в тобі є сила. Замало мене, щоб залляла цілий степ

широкий, – відмовила сумно" [16, с. 320]. Усі художні образи в етюді живуть власним життям, відображаючи красу природи, її різнобарв'я, циклічність її руху.

Нарис "Восени" написано в 1900 р. у Чернівцях. Лист до О. Маковея від 10 жовтня 1902 р. свідчить, що, можливо, письменниця допрацьовувала твір. У листі вона згадує твір під назвою "Осінь", що за настроєм схожа до нарису "Восени": "Сю дрібницю, що написала вечором ("Осінь"), се лиш так, якби чоловік сів та й загравав. Доложу до неї, яко прелюдію, кілька уступів з одної сонати Бетховена; з початку, а відтак на закінчення. Тогди вона буде мати виразний характер. Але то дрібниця. Задержіть її таки ще в себе або і відішліть. Мені все одно" [15, с. 513]. Уперше надруковано 1910 р. в київському журналі "Українська хата". В етюді майстерність О. Кобилянської емоційного творення образів сягає апогею.

Фантазію "Сумно колишуться сосни" О. Кобилянська написала у 1901 р. в час перебування на Буковині Лесі Українки. Її вперше надруковано у збірці О. Кобилянської "До світа" (Львів, 1905).

Твір написаний у формі казки. Перед читачем постає образ лісового царя, що у пориві страшного гніву, скориставшись гострим каменем, обірвав ніжні струни делікатного інструменту, чудотворної арфи, яка була на дні "морського ока", позбавивши світ її чарівної музики.

Колорит новели та художні образи – казково-фантастичні, хоч у тексті і немає прозорості і простоти, що притаманна народним казкам та їх алегоричним образам. У взаєминах чудотворної арфи і лісового царя можна відчитати драматичну колізію з життя самої письменниці, якщо брати до уваги відомості про взаємини О. Кобилянської з О. Маковеем.

У 1902 р. Ольга Кобилянська пише "Самітно мені на Русі", твір був уміщений у листі до О. Маковея (О. Кобилянська написала його у зв'язку з

від'їздом О. Маковея до Відня) й "Балаканку про руську жінку", яку вперше надруковано у збірці О. Кобилянської "До світа".

Цього ж року з під пера О. Кобилянської з'явився "Сліпець". Авторка заклала в основу твору автобіографічні факти. У творчому доробку Лесі Українки є твір з ідентичною назвою, що є своєрідною відповіддю на нарис О. Кобилянської. Схожі мотиви і раніше зривали у творах письменниць: "Царівна" та "Королівна", "Помилка" та "Лист арештованого вояка до своєї жінки", у драмі-феєрії "Лісова пісня" та у повісті "В неділю рано зілля копала", у творах "Мої лілеї" та "Лілея", а також "Над морем" і "Через море". Але діалог письменниць в однойменних нарисах проявляється найяскравіше.

Текст "Сліпця" О. Кобилянська подає в одному з чисельних листів до Лесі Українки. Авторка вважала, що твір не матиме прихильності серед читачів. Леся Українка натомість висловила своє щире захоплення нарисом і надихнулась до власної варіації мотиву. У листі від 14 квітня 1902 р. вона пише: "Хоч ведмідь "Сліпця" не зрозумів, то ще то не значить, аби й ніхто не міг зрозуміти. Хтось думає, що зрозумів, а як зрозумів, то видно з того нарису-pendant, що тут приложений до листа. Чи так? Хтось не міг утриматись, щоб того не написати, і ліг і не встав, поки не написав" [15, с. 526]. Леся Українка жанрово означила свій твір як нарис-pendant. Слово pendant в перекладі може мати багато значень, але в контексті жанрового різновиду його доцільно перекладати перекласти як "пара", що передбачає зв'язок з первісним твором та, діалог між текстами. У центрі обох творів образ сліпця, що більше за все на світі прагне побачити сяйво сонця. Текст Лесі Українки розширений в образному, символічному та хронотопічному планах. У О. Кобилянської сліпця супроводжує "нещасний товариш" і головний герой одразу знаходиться в лікарні, а у Лесі Українки створено образ хворої дитини, та сестри милосердя та зображено мандрівку головного героя до шпиталю. У нарисі Ольги Кобилянської розвинута метафора:

"...Понураюсь у душу свою, щоби слухом сонця і світла схопити, хоч я знаю, що ще ніякий сліпець світла душею не спіймав, то й я його не спійму" [33, с.358]. Сліпець Лесі Українки проходить через справжню духовну еволюцію. На початку твору він говорить, що лише слухати не досить для людини, а згодом з допомогою сестри милосердя вчиться "слухати душу".

Тамара Гундорова, досліджуючи твір Лесі Українки, так розшифровує його підтекст: "Ліричний герой-оповідач марить про майже андрогинну зустріч із посестрою, і єдність, яка виникне при цьому, буде особливим порозумінням, чимось таким, як "слухання-душі"" [8, с. 73-74].

Нариси О. Кобилянської та Лесі Українки є зразком унікального діалогу з заплутаним лабіринтом метафор, який можна звести до двох основних послань.

Нарис "Через море" написано 19 березня 1902 р. У одному з листів до О. Маковея письменниця згадує про твір поряд із новелою "Сліпець": "Посилаю Вам свої два нові нариси. Хочу їх відіслати до Росії, але заким відошлю, то прочитайте їх, з ласки своєї. Якщо би Ви нашли похибки і се не завдало б Вам труда, то, будьте добрі, і справте їх, нариси недовгі. Читайте вперед "Слінця", а потім "Через море" . Така ж вимога письменниця висуває до публікації творів. Звертаючись у листі до І. Франка, вона наголошує: "Посилаю Вам два нариси "Сліпець" і "Через море" для "Вісника". Прошу їх разом друкувати, один по другім, і вперед "Сліпець" ., а потім те друге. Вони мали друкуватись в "Киевской старине", деякі в редакції були дуже за тим, а деякі супротивлялись, бо, казали, не підходять "під програму". Жадають від мене заодно праць з народного життя, а я не вмію на розказ писати. Друкуйте нариси, коли хочете" [15, с. 505]. Уперше надруковано в 1903 р. в "Літературно-науковому вістнику".

У мініатюрі центральними є образи мев, її проблематику можна трактувати як жертвність у коханні, що реалізується через комплекс

психологічних і філософських питань: сенс життя, призначення людини, можливість чи неможливість щастя, втілення мрій.

О. Кобилянська в своїх творах неодноразово зачіпає проблему гендерної нерівності. В етюді письменниця зображує в образах чайок жінку й чоловіка. Більша мева, що уособлює чоловіка, не хоче, щоб її хтось супроводжував у перельоті до скелі посеред моря. Він прагне пізнавати нові горизонти, долати труднощі на шляху, і не бажає підтримки. Фактично письменниця створює образ типового одинака, якому комфортно в межах інтровертного психічного світу. Натомість менша мева, що уособлює жінку, готова летіти за коханим на останніх змахах знесилених крил, навіть якщо її чекає смерть. Письменниця описує страждання жінки, в пориванні бути поруч з коханим, але змушена стикатись з презирством та егоцентризмом.

Зрештою омріяна скеля, що уособлювала своєрідний портал в інший, кращий світ, стала місцем смерті "І зів'яли нараз сильні крильця" [16, с. 348]. Сила розчарування відбирає сили, менша ж чайка знесилена, але окрилена можливістю бути з коханим.

Нарис із сільського життя "За готар" написано в серпні 1902 р. Уперше твір було надруковано 1903 р. в журналі "Киевская старина".

Основу нарису складає, на перший погляд, лінійний сюжет із життя сільської громади на Буковині. На межі села опиняється чужинець з Галичини, що замерзає в хуртовину. Якщо громада спробує його рятувати, а він загине, селянам доведеться його ховати за свій кошт, тому священник наказує віднести чоловіка – за межу села – "за готар". Звідси й назва твору.

В структурі твору відчитується Христова притча про милосердного самарянина, авторка відображає новозавітний текст й, враховуючи це, можна стверджувати, що у творі символом милосердя та християнської любові є не

священник, а проста селянка. У хворобі її чоловіка й смерті дітей прихований символ усеохопності людських страждань, незвіданості Божого промислу.

Аналізуючи твір з погляду реалістичної естетики, "За готар" сприймається як нарис про побут, світогляд, ментальні традиції, тогочасних буковинських селян. З погляду ж модерністично-сакрального новела є параболою, яка за реалістичним сюжетом ховає євангельську першооснову.

Новела "Доля" написана орієнтовно в 1902-1903 рр. Оповідання автобіографічне, адже відомо, що в його основу лягли взаємини О. Маковея й О. Кобилянської. Уривок твору було опубліковано в альманасі "Вільна Буковина" як завершену новелу під назвою "З юних літ Марії".

Поезії в прозі "Мої лілії" вперше побачили світ 1903 р. в альманасі "З-над хмар і з долин». Про історію видання твору О. Кобилянська згадує в листі до О. Маковея від 15 грудня 1902 р.: "Перед від'їздом моїм до Відня там[того] року я написала одного дня три маленькі п'єси. Я не знала, як їх назвати, і назвала "Мої лілії". І я не мала на думці те друкувати, бо я лиш для себе і для заспокоєння своєї упокореної душі написала. У Відні я пізналася з лікарем з Одеси, з Іваном Липою, українцем. Чоловік вже яко лікар "тверезий", щирий, одвертий, щоправда - файний чоловік, і вже. Приходив з Сембратовичем до мене, і при одній з тих нагод дуже мене просив, раз від Вороного, а другий раз, як казав, від "себе" щонебудь написати для альманаху, який видає Вороний. (Ви о тім знаєте)[...] Від часу до часу пригадував він, Липа, мені, щоб я часом не забула, що "обіцяла дрібничку"... Її я вислала справді Вороному тії "Лілії". (Ви їх знаєте.)" [15, с. 521-522].

Автобіографізм твору О. Кобилянська підкреслює самою назвою. Жанр цього твору також окреслено самою авторкою. Твір складається з чотирьох частин. Через усі частини О. Кобилянська проводить образ самотності, який

найбільше розкривається в першій частині, виявляючись через прагнення суворі піски пустелі: "Пустині дайте мені! Далекої, широкої пустині з пекучим сонцем без гуку і життя ї нехай я плачу" [16, с. 405]. Образ сонця у творі несе не життя, а лиш всеохопну безнадію. У другій частині О. Кобилянська порівнює довіру з маленькою наївною дитиною, що біжить на кожен поклик Але над нею здійснюється рука розчарування і тяжким каменем падає на її світлу голівку. Цікаво, що персоніфікація образу руки не вперше зринає у творах О. Кобилянської, до прикладу, у творі "Що я любив" він теж присутній. У "Моїх лілеях" така персоніфікація символізує відносини між людьми, що несуть у собі гіркоту розчарування.

"Мої лілеї" засвідчують тяжіння письменниці до образності мислення, музики слова, лаконізму і психологізації образів.

"Думи старика" написано 17 березня 1903 р. Уперше вийшла друком у 1905 р. в альманасі "Багаття" (Одеса) з заголовком "Думи Старого". Під час підготовки до публікації, твір зазнав суттєвих цензурних скорочень. О. Кобилянська, в одному з листів до Х. Алчевської звертає увагу на втручання у твір цензури: "Якраз одержала я "Багаття", український альманах. Читайте мої "Думи старика" і пишіть, як Вам подобається. Там, де старик говорить до "голуба", то се він за незамужніх уступається. Дещо цензура таки опустила" [15, с. 582].

У новелі О. Кобилянська звертається до біблійних мотивів, що відчитуються і в ідейній настанові і в художніх образах. М. Крупа стверджує, що твір сприймається як "заповіт", а також, що його можна сприймати як своєрідний пролог до "Апостола черні".

Авторка зачіпає основи буття роду й нації, прагнучи поєднати традиційне й модерне, запропонувавши три варіанти батьківських "повчань" дітям. Перше повчання сину, що міг стати музикантом, "реформатором нашої народної

музики" [16, с. 410], але, спокусившись жінкою, збайдужів до національного й, зрештою, втратив себе. Друге повчання, старшій доньці, котра одружилась зі смертельно хворим чоловіком, ігноруючи батькові поради. Третє послання дочці, що не вийшла заміж, й є втіленням жіночого ідеалу нового часу. Образ молодшої доньки можна вважати автобіографічним, беручи до уваги стосунки письменниці з О. Маковеєм, та драматичні колізії життєвого шляху.

"Думи старика" займають центральне місце в доробку О. Кобилянської початку століття.

Новела "Ідеї" написана 30 червня 1903 р. Уперше надруковано 1905 р. в альманасі "З потоку життя" (Херсон), за впорядкуванням М. Коцюбинського та М. Чернявського. Пишучи лист до Х. Алчевської, в період, коли робота над твором "Ідеї" вже була завершена, О. Кобилянська викладає суголосні думки з тими, що викладені в оповіданні: "Розумію стремління і пориви Вашої молодой душі і той жаль, наколи Ви мусите мирно крила свої, що сотворені до полету, складати і ждати. Не покидайте той шлях, на котрий раз поступили. Він тернистий, але він веде до цілі. Але будьте і обережні, щоб могли коли пізніше більше для народу свого зробити; не кидайтесь надто сміливо в вир праці, щоб не потерпіли на тім і Ваших рук не зв'язано на пізніше. Се правда. Ми виступили вже на арену європейського життя, і від нас самих залежить се, чи виберемо собі місце на ній тривале і на будуче. Я думаю і маю те глибоке переконання, що наколи кожна одиниця буде щиро над собою працювати і різьбити [себе], то ми яко маса ніколи не згинемо, не зійдемо з тої арени" [15, с. 554].

Головна героїня – жінка, що не бачить сенсу буття без жертвовної праці на благо народу: "було від наймолодших літ почуття національне таке сильне, любов до люду така інтенсивна, що [...] була б дала і життя за нього" [16]. Жінка не втомлювалась розвиватись і вдосконалюватись, для подальшої громадської діяльності. Понад усе вона прагнула бачити свій народ сильним і розвиненим

культурно, а доля жінок гідно його репрезентувати. Вона поринула у науку й турбувалась про народні справи. Згодом схоже поєднання у розкритті характерів громадської та морально-етичної проблематики ще чіткіше проявиться в романі "Апостол черні".

На зламі XIX-XX століть О. Кобилянська проявилась як неординарна письменниця. Її мала прозова спадщина цього періоду досить різноманітна. Граючи у багатьох творах роль справжнього поета-пейзажиста, письменниця окреслює шлях творчих пошуків гармонії між природою і людиною, часто у творах природа зринає невичерпним джерелом збагачення внутрішнього світу людини, наповнює його духовністю. Також, враховуючи, що саме на цей період припали складні взаємини письменниці з Осипом Маковеем, доцільно аналізувати деякі твори враховуючи контекст цих стосунків.

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ РАННЬОЇ МАЛОЇ ПРОЗИ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ У ЗЗСО

На уроці української літератури вчителю важливо не лише подати масив певної інформації, а й домогтися емоційного відклику від учнів, спонукати їх до роздумів. Інформація, яку вміщують літературні твори, є особливою. Адже тут проблематика викладається перед читачем не безпосередньо, а через сплетіння конкретно-чуттєвих образів. Усі барви художнього твору мають розгортатись перед учнями в єдності форми і змісту. Г. Токмань стверджує: "Специфіка уроку літератури полягає в поєднанні об'єктивного й суб'єктивного: учневі пропонується об'єктивно існуючий твір, передаються певні літературознавчі знання, але сприймання тексту, його розуміння є справою неповторною й особистісною. Тому словесникові треба провести зустріч дитини з художнім твором як високомистецьким явищем; забезпечити його цілісне сприйняття; дати відповідні знання про літературу; сприяти діалогу "художній текст – читач" [29, с. 38].

Уроки української літератури потрібно планувати, враховуючи специфіку художнього мислення та жанрову приналежність художнього твору. Аналіз тексту має вибудовувати в уяві учнів яскраві картини життя, створеного письменником. А. Фасоля стверджує: "Урок літератури починається з повідомлення учням орієнтованих на конкретний результат цілей, у визначенні яких учитель виходить не тільки зі змісту навчального матеріалу, загальних цілей теми, а й суб'єктивного досвіду школяра, для якого ця ціль має бути особистісно значущою. На уроці мають бути створені позитивний настрій, відповідна мотивація, ситуація успіху, взаємопідтримки, переважання діалогічної форми спілкування, індивідуальної, парної та групової роботи" [33, с. 16].

Плануючи хід уроку, вчитель повинен дати собі відповідь на багато запитань: як створити умови для глибокого емоційного сприймання та розуміння

змісту твору, який матеріал підібрати, щоб він сприяв розкриттю теми, мав вагоме значення й у виховному, і в науковому відношенні, а також формував необхідні вміння та навички. Деталі уроку мають бути ретельно сплановані: його методи і прийоми, види завдань, використання наочного матеріалу, розподіл часу, взаємодія між учнями та багато інших аспектів навчального процесу, без яких не можливо створити умови для ефективного навчання.

Згідно з чинною навчальною програмою творчість Ольги Кобилянської вивчається в 10 класі у розділі "Модерна українська проза". Для досягнення життєвого шляху письменниці й творів "*Impromptu phantasie*" та "*Valse melancolique*" за навчальною програмою рівня стандарту виділено 4 години, на профільному рівні учні 10 класу мають досягнути біографію письменниці, "*Valse melancolique*", та повість "Людина", для цього виділено 8 годин. Ми вважаємо, що вивчення творчості О. Кобилянської має мати продовження на уроках літератури рідного краю. Доцільно розглядати і великі прозові твори і звертатись до малих форм, зокрема і ранньої прози. Зразок ранньої малої прози, а саме новела "Битва", пропонується десятикласникам для додаткового прочитання. Програмою передбачено, що, вивчаючи подані програмою теми за творчістю О. Кобилянської, учні здобудуть такі предметні компетентності: "знає основні віхи життєвого і творчого шляху О. Кобилянської; дає загальну характеристику творчості письменниці; аналізує новели, зосереджуючи увагу на створенні образів нових жінок-інтелектуалок; характеризує образи в їхньому порівнянні" [21]. Ключові компетентності: "логічно висловлює власні думки, дає оцінку героїням, використовуючи навички критичного мислення; виявляє лідерські якості за аналогією до героїнь художніх творів, бере на себе відповідальність за прийняття рішення; уміє визначати ситуації, в яких людина потребує підтримки, володіє засобами їх надання; на прикладі головних героїв твору шукає оптимальні шляхи вирішення життєвих проблем; висловлює власні судження про

творчість Ф.Шопена; порівнює власні враження із впливом його музики на героїв" [21].

Учитель, для всеохопної репрезентації життя та творчості О. Кобилянської, має залучати якомога більше ресурсів. Наприклад, на уроці, присвяченому життєвому шляху письменниці, вчитель-словесник може запропонувати для перегляду документальний фільм студії ВІАТЕЛ "Ольга Кобилянська" з серіалу "Гра долі". Якщо учням буде цікавий такий матеріал, вчитель може дати посилання на серіал, щоб десятикласники могли подивитись усі випуски про О. Кобилянську вдома, а за бажанням ознайомились й з постатями інших письменників, репрезентованих у серіалі.

Коли учні знайомляться із життєвим шляхом письменника, вчитель має завдання репрезентувати діяльність автора не тільки в галузі літератури, а й висвітлити його політичну позицію, розповісти про громадську діяльність, показати багатогранність особистості. Вчитель повинен знайти спосіб зацікавити учнів і поринути разом з ними в роздуми, використовуючи свої навички педагогічної майстерності. Доцільно висловити власну думку щодо величної постаті митця, а також зробити акцент на цікавих моментах з життя, яких, можливо, немає в підручниках.

Знайомити учнів з біографією митців можна, плануючи уроки у різних формах, наприклад, класичний урок-лекція, або цікавіший урок-концерт, чи організувати екскурсію до музею. Наприклад, до літературно-меморіального музею Ольги Кобилянської у Чернівцях або до музею-садиби О. Кобилянської в селі Димка, що наприкінці XIX ст. був помешканням письменниці, і родичів письменниці по лінії матері. Відвідавши музей, учні не тільки дізнаються про життя митця, вони буквально зможуть побачити частину того світу, в якому письменниця творила. Очевидно, щоб для учнів урок приніс велику користь,

учителеві потрібно заздалегідь ознайомити їх з правилами поведінки та планом роботи учнів під час екскурсії.

Вчителю-словеснику, окрім якісної репрезентації біографії письменника, необхідно формувати в учнів вміння аналізувати художні твори, навички самостійно працювати над текстом, спонукати їх критично мислити, домогтися, щоб учні розуміли ідейно-тематичну спрямованість літературного твору. Таким чином учителю важливо, щоб учні мали знання про епоху, зображену в творі. Для цього учитель може залучати історичні матеріали, спогади сучасників тощо. Знання учнів з історії полегшать сприймання твору, допоможуть їм в правильній оцінці змальованих подій і явищ. Вивчаючи композиційні особливості та сюжет, потрібно створити умови для творчої, самостійності роботи учнів. Особливу увагу треба приділити з'ясуванню складових частин сюжету, важливо визначити їх роль у творенні художніх образів та ідей, що закладені у твір. Учні мають розуміти, чому письменник будує твір таким чи іншим чином, як композиційні особливості допомагають йому глибоко і переконливо втілити свій задум.

Щоб учні якісно сприйняли естетику та ідейність художніх образів, учителю доцільно детальніше зупинитись на напружених епізодах, та ситуаціях, через які автор розкриває персонажів. Як правило, образи позитивних героїв викликають прагнення наслідувати їх вчинки та морально-етичні переконання. Тому для вчителя важливо, щоб діти сформували чітке уявлення про героя, про його переконання, ідеали та прагненнями. Такі аспекти формують виховне і пізнавальне значення літератури та її ідейно-естетичний вплив.

План-конспект уроку з української літератури у 10 класі

Тема: Ольга Кобилянська. Автобіографічна новела "Impromptu phantasie"

Мета:

- навчальна: Зробити аналіз сюжету, образу головної героїні та композиційних особливостей новели Ольги Кобилянської "Impromptu phantasie", визначити, у чому полягає автобіографізм новели;

- розвивальна: розвивати в учнів вміння послідовно та логічно висловлюватись та обґрунтовувати свої міркування, давати оцінку дій головної героїні, використовуючи навички критичного мислення;

- виховна: виховувати в учнів цікавість до творчості О. Кобилянської та до літератури загалом, сприяти формуванню естетичного смаку.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник, композиція Ф. Шопена "Phantazie impromptu"

Епіграф до уроку: "Немає нічого більш ненависного, ніж музика без прихованого сенсу" [10, с. 7]. Ф. Шопен.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Слово Вчителя. Добрий день, дорогі десятикласники. Прошу перевірити, чи є на ваших партах усе необхідне для сьогоднішнього уроку. Прошу старосту сповістити чи є відсутні. Для того, щоб наше заняття сьогодні було продуктивним, налаштуйтеся на плідну роботу.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Бесіда з учнями.

Слово вчителя. Минулий урок був присвячений життєвому шляху Ольги Кобилянської. Сьогодні ми продовжимо знайомство з видатною постаттю письменниці і поговоримо про новелу "Impromptu phantasie", з якою ви ознайомились вдома.

Що ви можете сказати про назву твору? (Назва вказує на спонтанний порив авторки до написання новели.)

Які композиційні особливості новели "Impromptu phantasie" ви можете виокремити? (Композиція твору уривчаста, складається з п'яти окремих епізодів з життя головної героїні, через які авторка розкриває душевні переживання цікавої натури.)

Як ведеться розповідь у новелі? (Від невідомої особи.)

Якою перед читачем постає головна героїня новели? ("...ніжна, вразлива...то пристрасна, глибоко зворушена істота" [16, с. 173], тонка натура, з чуттєвою душею.)

Який епізод у творі є найнапруженішим? (Епізод з приборканням коня.)

Що хотіла показати авторка цим епізодом? (Краще розкрити характер головної героїні. Цим вчинком дівчина кидає виклик хлопцям.)

Яку музику грав стройник фортепіано? ("Impromptu phantasie" Шопена.)

Як відреагувала на мелодію дівчина? (Музика викликала дуже сильні емоції, дівчина заплакала.)

Чому авторка пише: "Вона стала лише половиною того, чим обіцяла стати дитиною"?

Риси якого модерністського напрямку присутні у творі? (Риси неоромантизму.)

III. Рефлексія уроку.

Слово вчителя. На минулому уроці ми вже згадували про музично обдарованість родини Кобилянських. Улюбленим композитором О. Кобилянської був Фредерік Шопен, письменниця згадує композитора не лише в новелі "Impromptu phantasie" але й в повісті "Людина" також в романі "Апостол черні" та ще в одній новелі "Valse melancolique". Зараз я пропоную вам послухати твір Ф. Шопена та поміркувати над такими запитаннями:

Яку роль відіграє музика у новелі?

Яке ваше враження від музики Ф. Шопена?

Як музика може впливати на життя людини?

IV. Сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

Слово вчителя. В темі нашого уроку зазначено, що "Impromptu phantasie" автобіографічна новела. Ознайомившись з біографією письменниці та текстом новели, ви погоджуєтесь з цим твердженням?

Доведіть, що "Impromptu phantasie" є автобіографічним твором, склавши порівняльну таблицю з фактами про письменницю та цитатами з тексту, що описують головну героїню.

Ольга Кобилянська	Головна героїня новели
Захоплювалася живописом, займалась літературною діяльністю.	"Вона була розумна, дотепна, незвичайно багата натура. Займалась малярством, писала, старалась усіма силами заспокоїти в собі ненаситну жадобу краси" [16, с. 171] .
О. Кобилянській вдалось здобути мінімальну музичну освіту. Письменниця навчалася грі на інструменті два місяці у віці восьми років.	"Я не вчилася музики ніколи. Я ніколи, ніколи не могла "Impromptu phantasie" сама грати!" [16, с. 173]
Сестра письменниці Євгенія мала хист до музики, грала на піаніно.	"Коли мала десять років, строїв у її родичів якийсь переїжджий стройник фортеп'ян" [16, с. 170].
"В моєму житті не часто гостює радість... Чому жоден чоловік не любить мене тривалий час? Чому я для всіх тільки «товаришка»?" [14, с. 182].	"Вона й не подобалася довго мужчинам; її не бажав ніякий мужчина за жінку... Чому се їй ніколи не вдавалось? Відповісти на се питання було б так само тяжко, як і на те, чому

	і її ні один мужчина не любив довго" [16, с. 172].
--	---

V. Підсумок уроку.

Слово вчителя. Звернемось до епіграфу нашого уроку, ним слугують слова Ф. Шопена. Поміркуйте, чи погоджуєтесь ви з композитором? Як ви вважаєте, твердження стосується лише музики, чи так можна висловитись і про літературу, живопис, кіно тощо? Можливо ви відчитали для себе прихований зміст і у новелі Ольги Кобилянської, поділіться своїми міркуваннями.

VI. Домашнє завдання.

Прочитати новелу "Valse melancolique".

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі розглянуто ранні малі прозові твори Ольги Кобилянської: "Видиво", "Людина з народу", "Природа", "Жебрачка", "У св. Івана", "Аристократка", "Він і Вона", "Impromptu phantasie", "Мати Божа", "Valse melancolique", "Час", "Банк рустикальний", "Мужик", "Битва", "Некультурна", "Поети", "Покора", "На полях", "Під голим небом", "Там звізди пробивались", "Самітно мені на русі", "Сумно колишуться сосни", "Балаканка про руську жінку", "Через море", "Сліпець", "За готар", "Доля", "Мої лілії", "Ідеї", "Думи старика".

Послугуючись класифікацією С. Кирилюк [16, с. 57], досліджено біографічний контекст та умови написання новел, нарисів, фантазій та поезій в прозі. Перші твори О. Кобилянської написані німецькою мовою. Письменниця, зростаючи в контексті європейської літератури, мала амбіції зробити внесок в німецькомовний літературний простір, але на щастя близька подруга письменниці Софія Окуневська переконала молоду О. Кобилянську писати й українською мовою.

У прозі окресленого періоду багато алегорій, вона просочена символізмом, низкою складних персоніфікованих образів, часто фрагментарна. У цих творах письменниця відображає блакить буковинського неба, могутність гір та лісів, рядки творів наскрізь просякнуті любов'ю до прекрасної природи Буковини. За допомогою розлогих описів буковинських пейзажів, О. Кобилянська передає любов до природи рідного краю. О. Кобилянська творить потужну систему художніх образів, та героїв з складним внутрішнім світом, жінок з новим типом мислення. Жіночі образи змальовані зазвичай у кращому світлі, аніж чоловічі. Жінка в творах Ольги Кобилянської є носієм високих моральних цінностей, тоді як чоловіками зазвичай керує егоїзм та примітивні інстинкти, такий контраст найяскравіше проглядається у новелах "Природа" та "Через море". Жінка нерідко

опиняється в умовах, коли світ не розуміє її поривань до науки, творчості, громадської діяльності. Але авторка наділяє їх твердістю, внутрішньою силою, здатністю протистояти консервативним поглядам сучасників на місце жінки в суспільстві. Твором, в якому найяскравіше відчитується ця колізія, є рання німецькомовна повість "Доля чи воля", а згодом викладені ідеї авторка проводить ниткою і через свої мініатюри.

Рання проза не обмежується творами феміністичного спрямування. Авторка пише новели та поезії в прозі, в яких відображаються перипетії власного життєвого шляху. Найкраще це простежується на прикладі прози періоду між XIX-XX ст., адже в цих творах часто завуальовано рефлексії письменниці про взаємини з О. Маковеєм, з яким О. Кобилянська знайомиться у 1995 р. в м. Чернівці. Відомо, що О. Кобилянська не мала взаємності у своїх почуттях, історія творчих і особистих стосунків між митцями збереглась у великій кількості листів та прозових творів О. Кобилянської.

Також у ранній прозі нерідко зринають біблійні мотиви, ними просякнуті твори: "Думи старика", "За готар", "Мати Божа" та ін. Також у достатній кількості прозових зразків простежується вплив Ніцше, що мав вплив на О. Кобилянську разом з когортою інших видатних філософів та письменників: В. Шекспір, Ф. Шіллер, Й.-В. Гете, Г. Гайне та ін. Також відомо, що О. Кобилянська захоплювалась творчістю Марліт.

У творах О. Кобилянської простежуються мотиви швидкоплинності людського буття та проблема життєвого шляху, обраного людиною, зокрема жінкою, соціальні та національні мотиви, а в розлогіх описах картин природи відчитується злиття почуттів й емоцій образів головних героїв з природними стихіями, О. Кобилянська найчастіше звертається до витворення художніх образів лісу та величі старих могутніх дерев, змальовує красу буковинських гір, описує побут малих сіл, та вишукані інтер'єри у будинках інтелігенції. Світ

ранньої малої прози О. Кобилянської відкриває перед нами завісу душі авторки й дає можливість зазирнути в найпотаємніші її куточки. Результати написання магістерської роботи дозволяють зробити висновки, що рання мала проза О. Кобилянської – це вагомий внесок в українську літературу.

Також у роботі подано методичні рекомендації щодо вивчення творчості Ольги Кобилянської в закладах освіти. У шкільній програмі подано для вивчення новели "Impromptu phantasie" та "Valse melancolique". Ми вважаємо, що доцільно вивчати й інші ранні малі твори на уроках літератури рідного краю. Ми подали рекомендації, як можна урізноманітнити хід уроку літератури з вивчення життєпису Ольги Кобилянської та розробили план-конспект уроку з української літератури на тему "Ольга Кобилянська. Автобіографічна новела "Impromptu phantasie". Плануючи хід уроку, ми звертались до різноманітних методів та форм навчання, щоб отримати позитивний результат від проведення уроку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Жіночий простір: феміністичний дискурс українського модернізму / Віра Агеєва. – К. : Факт, 2003. – 320 с.
2. Вергановська О. Дещо про Ольгу Кобилянську / Олена Вергановська // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1928. – Т. 95. – С. 43–51.
3. Голота О. Аспекти стильової спорідненості поезій в прозі О. Кобилянської й І. Тургенєва / Олена Голота // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / редкол.: Б. І. Бунчук (наук. ред.) [та ін.]. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 216/217 : Слов'янська філологія. Ольга Кобилянська– письменниця і громадянка: національне і загальнолюдське : до 140-річчя від дня народження. – С. 130–132.
4. Грицай О. Ольга Кобилянська : літературно-критичний нарис / Остап Грицай // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1922. – Т. 77. – С. 235–250.
5. Гундорова Т. Femina Melancholica: Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської / Тамара Гундорова. – К.: Критика, 2002. – 272
6. Гундорова Т. Фрідріх Ніцше й український модернізм / Тамара Гундорова // Слово і час. – 1997. – № 4. – С. 32–33.
7. Демченко І. А. Особливості поетики Ольги Кобилянської : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 „Українська література” / Ірина Анатоліївна Демченко ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя : [б. в.], 1999. – 20 с.
8. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. / І. О. Денисюк. – К. : Вища шк., 1981. – 214 с.
9. Драган О. Моделі вияву філософії Ф. Ніцше в українській літературі: наближення та інтерпретація // Українське літературознавство: міжвід. наук. збірник. — Львів, 1995. - Вип. 61. - С. 92-108.

10. Івашкевич Я. Шопен. / Ярослав Івашкевич – Київ : Муз. Україна, 1989. – 208 с.
11. Каменська І. В. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами „Ніоба”, „Valse mélancolique”, „Некультурна”, „Земля”, „Через кладку”) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 „Українська література” / Ірина Василівна Каменська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : [б. в.], 2003. – 20 с.
12. Кирилюк С. Ольга Кобилянська і світова література / Світлана Кирилюк. – Чернівці : Рута, 2002. – 173 с.
13. Кияновська Л. Пісні зворушеного серця : муз. мотиви щоденника, листів та спогадів О. Кобилянської / Л. Кияновська // Жовтень. – 1978. – № 10. – С. 109–111.
14. Кобилянська О. Слова зворушеного серця : Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / упоряд., вступ. ст. Ф. П. Погребенника. – К. : Дніпро, 1982. – 359 с.
15. Кобилянська О. Твори: В 5 т. – К.: Держлітвидав України, 1968. - Т. 5. – 492 с.
16. Кобилянська О. Зібрання творів : у 10 т. / О. Кобилянська ; редкол.: В.І. Антофійчук (голова) та ін. – Чернівці : Букрек, 2013. Т. 1. – 471 с.
17. Ковалик М. Ольга Кобилянська і Леся Українка: концепція модерної жінки / М. Ковалик // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / [редкол.: Б. І. Бунчук (наук. ред.) та ін.]. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – Вип. 545/546 : Слов'янська філологія. – С. 126–129.

18. Комариця М. „Бути собі ціллю”? : Ольга Кобилянська і галицька католицька критика міжвоєнного двадцятиліття / Мар'яна Комариця // Збірник праць науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2002. – Вип. 10. – С. 400–410.

19. Матусяк Л. Народ і Україна у творчості О. Кобилянської / Л. Матусяк // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського педагогічного університету. Серія: Філологія. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Вип. 2. – С. 161–165.

20. Мацяк О. М. Синтез мистецтв у прозі Ольги Кобилянської: проблема самототожності письменниці : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 „Українська література” / Ореста Маркіянівна Мацяк ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2006. – 19 с.

21. Навчальні програми для 10-11 класів. Українська література. Рівень стандарту. Електронне джерело. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

22. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. / Фрідріх Ніцше – К.: Основи, Дніпро, 1993. – 416 с.

23. Оніщенко О. І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання : автореф. дис. ... д-ра філософ. Наук : 09.00.08 „Естетика” / О. І. Оніщенко ; Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К. : [б. в.], 2002. – 35 с.

24. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. / Марко Павлишин – Харків: Акта, 2011. – 358 с.

25. Погребенник Ф. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Вст. ст., упор. та прим. Ф. П. Погребенника (частина І), О. К. Коваленко, Е. М. Панчука, В. Я. Піскалової (частина ІІ). Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 560 с.

26. Полякова Л. Проблема екзистансу в новелі О. Кобилянської „Під голим небом” / Л. Полякова // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / редкол.: Н. В. Гуйванюк (наук. ред.) [та ін.]. – Чернівці : Рута, 1999. – Вип. 58/59 : Слов’янська філологія. – С. 43–47.
27. Ткаченко Р. П. Декаданс як проблема авторської свідомості в українській літературі кінця XIX – початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 „Українська література” / Роман Петрович Ткаченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : [б. в.], 2004. – 21 с.
28. Ткаченко Т. І. Жанрове різномайття малої прози О. Кобилянської. Філологічні науки. Вісник Запорізького державного університету. №1. 2015. –С. 285–293.
29. Токмань Г. Специфіка, структура, типологія літератури: Узагальнення уроків індивідуальної творчості вчителя// Дивослово. – 2003. №10.– С.38–40.
30. Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка ; [редкол.: Є. С. Шаблійовський (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1976–1979. Т. 11 : Листи (1898–1902). – 1978. – 478 с.
31. Хархун В. Рецепція ідей Ф. Ніцше: варіант О. Кобилянської / В. Хархун // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / редкол.: Н. В. Гуйванюк (наук. ред.) [та ін.]. – Чернівці : Рута, 1999. – Вип. 58/59 : Слов’янська філологія. – С. 119–123.
32. Хмелюк М. Пошуки жіночого самовираження у ранній творчості Ольги Кобилянської / Майя Хмелюк // Дивослово. – 2013. – № 2. – С. 49–53.
33. Фасоля А. На порозі особистісно-зорієнтованого навчання: уроки української літератури// Українська мова і література в школі. – 2004.– №1.–С.16-19.

34. Фащенко В. Новела і новелісти. Жанрово-стильові питання (1917–1967). / Василь Фащенко – К : Вища школа, 1968. – 178 с.
35. Федунь М. Елементи сюжетно- та характеротворення в мемуарах Ольги Кобилянської / М. Федунь // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. / [редкол.: Б. І. Бунчук (наук. ред.) та ін.]. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – Вип. 545/546 : Слов'янська філологія. – С. 110–114.
36. Чернова Ю. Філософсько-світоглядні засади формування ідей « нової жінки » у творчості О. Кобилянської. Українознавчий альманах. Випуск 6. – С. 162–166.
37. Чопик Р. Очікуючи його / Ростислав Чопик // Буковинський журнал. – 1998. – №1. – С. 4–32.
38. Чорна Ю. Емансипація Ольги Кобилянської / Юлія Чорна // Вісник Пенсійного фонду України. – 2013. – №1. – С. 44–45.
39. Шумило Н. Український модернізм початку ХХ ст.: Питання поетики. Слово і Час. – 2017. – №3. – С. 26 – 38.
40. Яструбецька Г. Елементи експресіоністичної поетики в художньому просторі О. Кобилянської (на матеріалі новели «Битва»). Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2011. – Вип. 16. – С. 351–353. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_84.